

Osmanlı Vakıflarının Kırsal Kesimdeki Sosyo-Kültürel ve İktisadi Hayata Etkisi:

Hacı İbrahim Zaviyesi Örneği*

Selami Kurt**

Öz

Bu çalışma, sosyo-kültürel ve iktisadî bir mikro-tarih incelemesidir. Araştırmada, tarihî süreç içerisinde Afyonkarahisar Merkez'e bağlı Anıtkaya (Eğret) köyünde kurulan ve yaklaşık dört yüzyıl boyunca varlığını sürdüren Hacı İbrahim Zaviyesi'nin faaliyetleri ile yöre üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Çalışmanın temel amacı, yeterli arşiv belgesinin bulunmadığı durumlarda tarihî bir kurumun toplumsal izlerini takip ederek sosyo-ekonomik bir analiz sunmaktır.

Araştırmanın yöntemi; arşiv belgelerinde yer alan sınırlı bilgi ve ipuçlarının diğer tarihî kaynaklarla desteklenmesi ve yüzyıllar boyunca şekillenen yöresel sosyal, kültürel ve iktisadî örf, adet, gelenek ve göreneklerin izini takip edilmesi üzerine kurulmuştur. Kültürel oluşumun çevresel faktörlerden etkilenmesi nedeniyle, çalışma boyunca vakıf ve Ahi kültürünün genel karakteri, felsefesi ve işleyiş biçimi üzerinden ılerlenmiştir. Bu doğrultuda, bir yandan sözlü tarih yoluyla aktarılan bilgiler değerlendirilirken, diğer yandan arşiv belgeleri ve tarihî kaynaklar ışığında bütüncül bir çözümleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Anıtkaya/Eğret, Afyonkarahisar, Ahi kültürü, mikrotarih.

The Impact of Ottoman Waqfs on Sociocultural and Economic Life in Rural Areas:

The Example of Hacı İbrahim Zawiya

Abstract

This study is a sociocultural and economic microhistory analysis. The research examines the activities and local impacts of the Hacı İbrahim Zawiya (Dervish Lodge), which was established in the village of Anıtkaya (Eğret) in central Afyonkarahisar and maintained its existence for approximately four centuries. The primary objective of the study is to provide a socio-economic analysis by tracing the social imprints of a historical institution in cases where sufficient archival documentation is unavailable.

The methodology of the research is built upon supplementing the limited information and clues found in archival records with other historical sources, while tracing the local social, cultural, and economic customs and traditions shaped over centuries. Since cultural formation is influenced by environmental factors, the study proceeds through the general character, philosophy, and operational dynamics of the waqf and Ahi cultures. Accordingly, while evaluating information transmitted through oral history, a holistic analysis is conducted in light of archival documents and historical sources.

Keywords: Anıtkaya/Eğret, Afyonkarahisar, Ahi cultures, microhistory.

* DOI: 10.16971/vakiflar.1675440

Makalenin Geliş Tarihi / Received Date: Nisan 2025 / April 2025

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: Aralık 2025/ December 2025

* +Dr. Öğretim Üyesi; Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü; Karabük-Türkiye; e-mail: selami.kurt@karabuk.edu.tr; ORCID: 0000-0003-0866-3848

Giriş

Vakıf, kişinin mülkünü insanlığın yararına ebediyen bağışlamasıdır. Vakıf müessesesi ise insanın iyilik yapma duygusunu hukuki bir statüye kavuşturarak ona süreklilik kazandıran sosyal bir kurumdur. Mülkünü vakfeden kişinin koyduğu hükümlerle bunların resmi tescilini içeren belgeye vakfiye denir. Bir toplumda sevgi, merhamet, iyilik ve diğerkâmlık duyguları ne kadar güçlüyse, vakıf kültürü de o kadar güçlü olur. İnanç bu duygunun en önemli kaynağıdır (Öztürk, 1983: 1, 28). Vakfiyelerin başındaki ibareler vakıf kurucularının dünya ve ahiret tasavvurlarını yansıtarak bunu destekler.

Vakıf müessesesi Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Türk kültür hayatının temel taşlarından biri olmuştur. Osmanlı'da vakıflar, yalnızca beşerî ihtiyaçları değil, hayvanların bakımını dahi üstlenmiş; böylece Osmanlı toplumu adeta bir "vakıf medeniyeti" hâline gelmiştir. Bunun en önemli nedeni, devletin kamu hizmetlerinin bir kısmını kendi gözetimi altında vakıf müesseselerine tevdi etmesidir. Bu durum, vakıfların gelişiminde manevi duygular kadar sosyal ve ekonomik ihtiyaçların da rol oynadığını göstermektedir. "Vakfın en faziletlisi, insanların en çok ihtiyaç duyduğu şeyi vakfetmektir" kaidesi de bu anlayışa dayanır (Öztürk, 1983: 1-26).

Anadolu'nun fethi ve imarında büyük rol oynayan Türk dervişlerinin kurduğu tekke ve zaviyelerle, devlet adamlarının yaptırdığı han, hamam, cami ve çeşmeler Anadolu'daki ilk vakıf örnekleridir. Bu müesseselerin çevresinde oluşan nüfus yeni yerleşimlerin temelini atmıştır. Böylece vakıflar, Anadolu'nun fethinde ve imarında kurucu bir unsur hâline gelmiştir (Barkan, 2013: 47-197). Bu yerleşimlerden biri de Germiyanogulları tarafından yaptırılan hayrât (han, hamam, cami, çeşme) etrafında kurulup Fatih döneminde inşa edilen Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı ile büyüyen ve günümüzde Afyonkarahisar'ın en büyük köyü olan Anıtkaya/Eğret köyüdür.

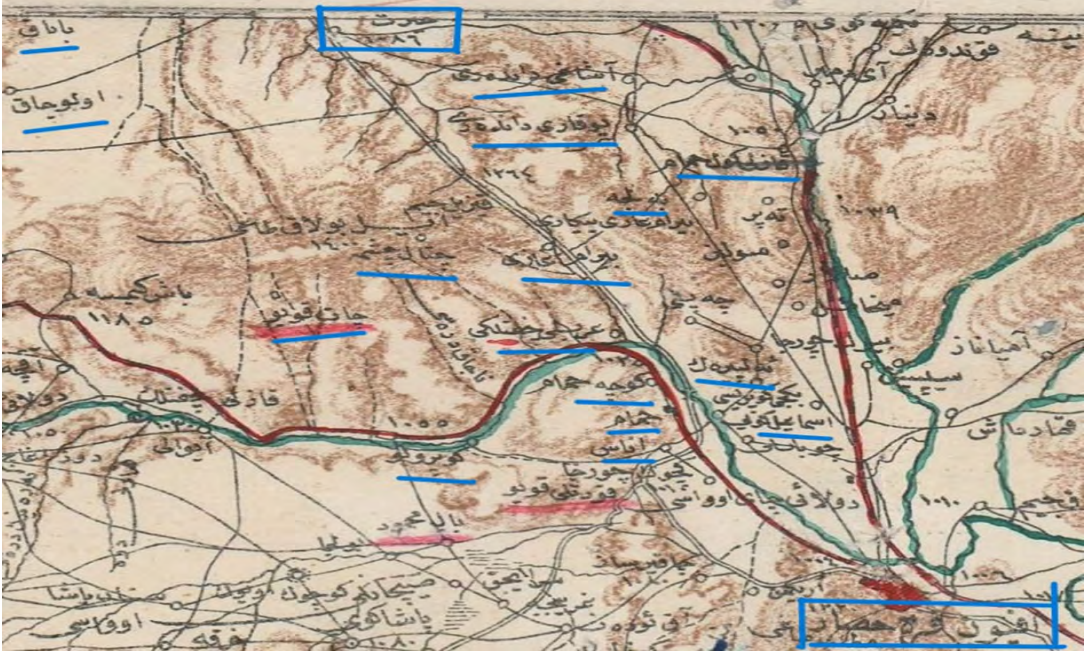
1. Anıtkaya (Hayrât/Hayret, Eyret/Eğret) Köyü

Afyonkarahisar-Kütahya yolu 30. km'de bulunan köyün ilk adı sözlü rivayetlere göre Hayrât/Hayret'tir (Sancak, 2025). Bu ad, Germiyanogulları döneminde burada yaptırıldığı düşünülen kervansaray/han, cami, çeşme ve hamam gibi vakıf binalarından/hayrâtтан gelmektedir. Bu isim, köyün kuruluşundan kısa bir süre sonra değiştiğinden Osmanlı arşiv belgelerine yansımamıştır. Ancak Genelkurmay Arşivi'ndeki bir haritada köyün isminin "Hayret" olarak geçtiği tespit edilmiştir. "Hayrât" isminin halk arasında "Hayret"e dönüşerek haritaya yansıdığı tahmin edilmektedir. Bu durum, Osmanlı haritalarının eski yer adlarını koruma açısından önemini göstermektedir.

Kütahya'yı yazlık, Afyonkarahisar'ı kışlık başkent olarak kullanan Germiyanoglu Süleyman Şah tarafından 1370-1380 yıllarında yaptırıldığı tahmin edilen Eğret Kervansarayı (Gönçer, 1971: 347), Bursa-İstanbul ve Konya-Halep kervan yollarına bağlanmaktadır (Tuncer, 2007: 35, 43).

Fotoğraf 1: Anıtkaya/Eğret Köyünün Genel Görünümü

Harita 1: Genelkurmay İstiklal Harbi Fonunda Yer Alan Harita: İSH-11,716.23-2, K: 678, D: 113

Fotoğraf 2: Eğret Kervansarayı, Cuma Camii, Kabristan ve Pazar'ın Genel Görünümü

Han, hamam, cami ve çeşmeden oluşan hayrâtın etrafına yerleşen birkaç ailenin¹ oluşturduğu nüfus köyün çekirdeğini meydana getirmiştir. Rivayete göre büyük bir sel felaketi köyün ilk yerleşimini yok etmiş; halk daha yüksek bir bölgeye geçici/iğreti olarak yerleşmiş, burası zamanla kalıcı hâle gelmiştir. “Eyret/Îreti” adı buradan doğmuştur. 1528 tarihli Tapu Tahrir Defteri’nde köyün adının “Eyret” olarak geçmesi, sel felaketi ve isim değişikliğinin tahminen 15. yüzyılın başlarında gerçekleştiğini göstermektedir (BOA, TTD, 438: 158-159). 19. yüzyılın birinci yarısına kadar arşiv belgelerinde köyün ismi, Eyret (ايرت) şeklinde kaydedilmişken bundan sonra Eğret (ايرت) şeklinde kaydedilmeye başladığı tespit edilmiştir.

1528 tarihli tahrir defterine göre Eyret’te 47 yetişkin erkek vardır: 19 hane, 2 mücerret, 3 kara, 1 pîr-i fânî, 3 muhassıl, 1 mütevellî, 1 hatip, 1 berat sahibi, 1 muaf, 6 ser-piyade ve 9 sipahi/sipahizâde. Köyün toplam vergi geliri 2.914 akçedir ve Karahisar-ı Sahip mirlivasının hassıdır. Yakınında Salakviranı adlı bir mezra bulunur. 1530 tarihli mufassal tahrir defterinde ise 48 isim yer alır ve Eyret’in tarım toplumu nite-

¹ Rivayete göre köyün ilk nüfusunu oluşturan aile sayısı yedidir. Hacı İbrahim Tekkesi etrafındaki evler bu ailelere aittir.

**Osmanlı Vakıflarının Kırsal Kesimdeki Sosyo-Kültürel ve İktisadi Hayata Etkisi:
Hacı İbrahim Zaviyesi Örneği**

liği ortaya çıkar: Buğday, arpa, burçak, nohut, mercimek üretilmekte; az da olsa hayvancılık yapılmakta, ayrıca bir değirmen ve 55 kadar kovan bulunmaktadır (BOA, TTd. 147: 114).

1572 tarihli tahrir defteri, köy nüfusunun iki katından fazla artarak 113 yetişkin erkeğe ulaştığını gösterir. Bu artış tarım ve hayvancılığın geliştiğini, konar-göçer nüfusun da bölgeden yararlandığını göstermektedir (BOA, TTd. 154: 42-43). 1840 tarihli nüfus defterine göre Eğret köyünde 80 hanede 249 erkek yaşamaktadır (NFSd.1693:7-13). Bütün aile fertlerinin kayda geçirildiği 1904 nüfus sayımında ise Eğret köyünde 176 hanede toplam 1475 kişi yaşamaktadır (BOA, NVGM. Karahisar-ı Sahib Nüfus Defteri). Eğret Köyü, 1930'da nahiye, 1958'de belde olmuş, 2011 nüfus sayımında nüfusu 2000'in altına düştüğü için tekrar köy statüsüne alınmıştır. Tarihi süreç içerisinde köyün sosyal ve ekonomik hayatının güçlenmesiyle birlikte pazar geleneği de gelişmiş, Eğret Pazarı bölge halkının uğrak yeri hâline gelmiştir. "İnsan oğlu ahireti unuttur da Eğret'e mal almaya gider" sözü bu pazarın tarihî şöhretini yansıtmaktadır (Yazıcıoğlu, 1981: 23).

Arşiv belgeleri köyde iki vakıf bulunduğunu göstermektedir. İlki, Cuma Camii olarak bilinen Cami-i Şerif Vakfı'dır; köyün çekirdeğini oluşturan bu vakıf Germiyanoğulları döneminde kurulmuştur. Ancak Osmanlı son dönemine ait tevliyet kayıtları dışında ne Cami-i Şerif vakfiyesi ne de han, hamam ve çeşmenin kullanımıyla ilgili herhangi bir belge günümüze ulaşmamıştır. Cami kapısının üzerinde yer alan M.1876 tarihli çeşme kitabesi Cumhuriyet dönemindeki onarım esnasında zayi olmasının diye buraya yerleştirilmiştir.² Köydeki ikinci vakıf ise makalemizin konusu olan Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı'dır.

Fotoğraf 3: Cuma camii giriş kapısı üzerinde bulunan çeşmeye ait kitabe

2. Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı

Tekke ve zaviyeler, tasavvufî düşüncenin gelişimine paralel olarak farklı İslam toplumlarında ortaya çıkan kurumsal yapılardır. "Zaviye" kelimesi Arapça kökenli olup sözlükte "köşe, bucak, kenar" anlamına gelir. İslam dünyasında ise genellikle tasavvufî eğitim, ibadet, misafir ağırlama ve sosyal yardımlaşma amacıyla faaliyet gösteren; bir şeyh veya derviş topluluğu tarafından yönetilen küçük ölçekli tarikat merkezlerini ifade eder (Kara, 2004: 145-147).

Tekke ve zaviyelerin temel amacı, bir rehber eşliğinde belirli bir usul çerçevesinde mensuplarının manevî gelişimini destekleyerek, İslam inancına sıkı sıkıya bağlı ve yüksek ahlaki değerlere sahip bir toplumun oluşumuna katkıda bulunmaktır. Bu kurumlar, buldukları toplumun ihtiyaçlarına göre faaliyet alanlarını geliştirmiş ve çeşitlendirmişlerdir (Alpaslan, 2021: 51-58).

² Cuma Camii giriş kapısının üzerindeki kitabede şöyle yazmaktadır: "Hallak-ı âlem kıldı hidayet / Ta'miri ra'nâ oldı be-gayet / Tarih buyurdi bin iki yüz doksan üç, İç mâ'i (...), sene 1293 fi Cemâziyelevvel?".

Türk-İslam medeniyetinde vakıf kültüründen doğan tekke ve zaviyeler, üstlendikleri dinî, siyasî, askerî, içtimaî ve iktisadî roller ile dikkat çekmektedir (Kaplan, 2025a). Özellikle Anadolu'nun fethi, imarı ve iskânında; dinî, meslekî, iktisadî ve sosyal hizmetlerin yürütülmesinde önemli rol oynamışlardır. Horasan Erenleri geleneğini sürdüren Ahmed-i Yesevî, Hacı Bektâs-ı Velî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî ve Âhî Evran gibi manevî önderlerin yolundan giden Türk dervişleri, bu merkezlerde yürüttükleri faaliyetlerle güçlü bir devlet ve toplum yapısının oluşmasına büyük katkı sağlamışlardır (Barkan, 2013: 53–78).

Zaviyeler, dinî açıdan halkın manevî terbiyesini sağlama, ibadet bilincini canlı tutma ve ahlakî değerleri pekiştirme görevlerini üstlenmiştir. Siyasî yönden devlet otoritesinin yeni fethedilen bölgelerde yerleşmesine yardımcı olmuş ve yerel anlaşmazlıklarda barışın sağlanmasına aracılık etmiştir. Askerî açıdan gazilere ve akıncılara moral ile lojistik destek sağlamış; sınır bölgelerinde güvenliği pekiştirmiştir. Sosyal yönden misafirhane hizmetleri sunmuş, eğitim faaliyetleri yürütmüş ve yoksullara yardım etmiştir. Ekonomik olarak ise vakıf gelirleriyle yerel ekonomiyi desteklemiş, tarım ve hayvancılıkla uğraşmış, ayrıca ticaret yollarında güvenli konaklama imkânları sağlayarak ticari hayatın gelişimine katkıda bulunmuştur (Barkan, 1942; Kafadar, 1995).

İşte bu manevî mimarların izinden giden, 15. yüzyılda Anadolu'nun önemli kavşak noktalarından biri olan Afyonkarahisar'ın Eğret köyünde bir zaviye kurarak bölgenin maddi ve manevî gelişimine büyük katkı sağlayan şahsiyetlerden biri de Hacı İbrahim'dir.

Fotoğraf 4: 1969 ve 2025 Yıllarında Hacı İbrahim Tekkesi

Bugün Anıtkaya/Eğret köyü merkezinde Koca Camii'nin yanında medfun bulunan Hacı İbrahim'in kimliği ve tasavvufî meşrebi hakkında elimizde kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak onun kurduğu zaviye vakfına ilişkin arşiv belgeleri, bazı hususlarda önemli bilgiler sunmaktadır. 1530 tarihli ve 147 numaralı Mufassal Tahrir Defteri, Eğret köyünde bir zaviyenin var olduğunu göstermektedir. Fakat bu zaviye hakkında ayrıntılı bilgilere, III. Murat döneminde (1575) düzenlenen 575 numaralı vakıf tahrir defterinde yer alan berat kaydı sayesinde ulaşabiliyoruz. Çünkü Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı'nın vakfiyesi günümüze ulaşmamıştır. Söz konusu beratın ilk kısmında, önceki atık ve köhne tahrir defterlerindeki kayıtlar özetlenmiş; böylece Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı'nın kuruluşundan beratın verildiği döneme kadar geçen süreç anlatılmıştır. Bu kayıtlara göre, Eğret köyündeki Hacı İbrahim Zaviyesi, öteden beri bir tekke olarak faaliyet göstermektedir. Hacı İbrahim, bu tekkeyi bizzat kendisi inşa edip vakfetmiştir. Bu nedenle, tekke ve çiftliği vergilerden muaf tutulmuştur.

Hacı İbrahim'in vakfettiği tekke ve çiftliğin idaresini üstlenmesi karşılığında yapması beklenen görev, Afyonkarahisar–Kütahya kervan yolu üzerindeki zaviyeye uğrayan yolculara hizmet etmektir. Hacı İbrahim'in vefatından sonra, oğulları Resul ve Abdi, Sultan II. Bayezid (1481–1512) tarafından verilen berat ile söz konusu vakıf çiftliklerinin idaresini devralmışlardır. Ayrıca, Resul ve Abdi'ye ait beratların, Yavuz Sultan Selim (1512–1520) ve Kanûnî Sultan Süleyman (1520–1566) dönemlerinde de yenilendiği bilgisi, eski tahrir defterlerinde açıkça belirtilmiştir.

III. Murat (1574–1595) döneminde, 1575 yılında yenilenen beratın güncel kaydına göre, Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı'nın berat sahibi zaviyedarları şunlardır: Abdi oğlu Mustafa, Resul oğlu Şaban, Resul oğlu

**Osmanlı Vakıflarının Kırsal Kesimdeki Sosyo-Kültürel ve İktisadi Hayata Etkisi:
Hacı İbrahim Zaviyesi Örneği**

Güvenç, Resul oğlu Ahi Durak oğlu Mahmut ve Hızır Balı oğlu İlvânî. Ayrıca zaviyede, Derviş oğlu Ali adında bir ayakkabı tamircisi de görev yapmaktadır (BOA, TT.d. 1132: 39). Bu zaviyedarlar, zaviyenin kurucusu Hacı İbrahim'in torunları olup, içlerinden biri torununun çocuğudur. Beratin zaviye geçmişine ilişkin bölümünde, Hacı İbrahim'in vefatından sonra oğulları Abdi ve Resul'e berat verildiği belirtilmiştir. Ancak yeni berat kaydında, Abdi ve Resul'ün oğullarına ek olarak Hızır Balı oğlu İlvânî de zaviyedar olarak geçmektedir. Bu durum, Hızır Balı'nın de Hacı İbrahim'in oğlu olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Nitekim aynı vakıf tahririnde yer alan diğer isimler incelendiğinde, Hacı İbrahim'in başka oğulları olduğu da anlaşılmaktadır. Bunlar; Abdi biraderi Yusuf, Resul biraderi Sevinç ve Süleyman, Hızır Balı biraderi Hoca/Kurt (?) ve Musa'dır. Dolayısıyla Hacı İbrahim'in Abdi, Yusuf, Resul, Sevinç, Süleyman, Hızır Balı, Hoca/Kurt (?) ve Musa isimlerinde sekiz oğlu bulunduğu anlaşılmaktadır. Aynı tahrir kaydına göre, Abdi'nin oğulları Mustafa ve Hacı Kasım, Hızır Balı'nın oğlu İlvânî, Resul'ün oğulları ise Ahi Durak, Şaban ve Güvenç'tir (BOA, TT.d. 1132: 39-40).

154 numaralı ve 1572 tarihli tahrirde zaviyedar kaydı düşülen Cafer oğlu Müstecab ve Musa oğlu Resul'ün isimleri 575 numaralı ve 1575 tarihli vakıf tahririnde yer almamaktadır. Tarihleri birbirine çok yakın olmasına rağmen iki tahrir defterindeki zaviyedar isimlerinin örtüşmemesi veya bağ kurulamaması, tahrir defterlerdeki bilgilerin sorgulanmasını gerektiren bir durumdur. 154 numaralı ve 1572 tarihli tahrirde Eğret köyü cami-i şerif vakfında görevli olduğu halde karıştırılarak bazı isimlerin yanına gelişi güzel zaviyedar yazılmış olabilir. Diğer bir olasılık da tahrir kaydını tutanlara yanlış beyanda bulunulmuş olma ihtimalidir. Her ne şekilde olursa olsun, aynı köyle ilgili üç yıl arayla tutulmuş iki tahrir defterinde yer alan bilgiler arasında bağ kurulamaması, doğru bilgiye ulaşmak için bu defterlerin karşılaştırmalı olarak değerlendirmesini gerekli kılmaktadır.

Vakıf bünyesinde isimleri kaydedilip görevleri ile ilgili herhangi bir kayıt düşülmemişler vardır. Bunlar: Hüseyin oğlu Haydar, Hasan oğlu Nazar, Hasan oğlu Hasan, Ramazan oğlu İvaz, Ramazan biraderi Abdi, Çırak oğlu Ahmet, Çırak oğlu İsa, Çırak oğlu Budak, Hüseyin oğlu Dede, Hüseyin oğlu Muharrem, Hüseyin biraderi İmirza, Hüseyin biraderi Nasuh'tur (BOA, TT.d. 1132: 39-40). Bu isimlerin kenarlarına raiyyet statüleriyle ilgili herhangi bir not düşülmediğinden vakıfla ve Hacı İbrahim ile olan bağları tam olarak tespit edilemedi. Ancak bunların, vakıf çiftliklerini ekip-biçen köylüler olması muhtemeldir. Meslekleriyle ilgili kayıt düşülenler ise Halil/Hüseyin oğlu Mustafa (Bennak), Gani/İsa (?) oğlu Mürsel (bennak), Derviş oğlu Ali (ayakkabı tamircisi)'dir (TT.d. 1132: 40).

Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı'nın çiftlikleri, köyün güney-batı yönünde birkaç km mesafede bugün Tekke Yerleri olarak bilinen asfaltın İbulak Dağı tarafındaki bölgededir. Belgelerde vakıf çiftliklerin büyüklüğü hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak Eğret köyünde bulunan diğer çiftliklerin büyüklüklerine nispetle verdikleri vergi miktarına kıyasladığımızda 350-400 dönüm civarında bir araziye sahip olduğu tahmin edilebilir. Çünkü Eyret köyünde bulunan diğer çiftliklerden *Eberi Çiftliği'nin* 90 dönüm arazi 180 akçe vergi geliri; *Kassab Çiftliği'nin* 200 dönüm arazi 280 akçe vergi geliri; *Hacı Hamza Çiftliği'nin* 200 dönüm arazi 280 akçe vergi geliri, *Toy Halil Çiftliği'nin* 180 dönüm arazisi 250 akçe vergi geliri; *Satılmış Çiftliği'nin* 100 dönüm arazi 150 akçe vergi geliri; *Uruz Çiftliği'nin* 120 dönüm arazi 150 akçe vergi geliri bulunmaktadır (TT.d. 574 M: 106-109; 237: 100-104). Bu bilgiler Eyret köyündeki 90-100 dönümlük araziden yaklaşık 150-180 akçe vergi geliri elde edildiğini göstermektedir. Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı'nın vergi geliri ise 550 akçedir.

Hacı İbrahim Zaviyesi vakıf arazisi bünyesinde ziraatla uğraşanların zâviyedarlara verdikleri vergi miktarları şu şekildedir: 240 akçe değerinde iki müd³ *buğday*, 80 akçe değerinde bir müd *arpa*, 8 akçe değerinde bir keyl⁴ *burçak*, 20 akçe değerinde beş keyl *mercimek*, 28 akçe değerinde yedi keyl *nohut*, 60 akçe

3 Müdd bir hububat ölçüsüdür. Bölgeden bölgeye değişmekle birlikte Osmanlı Devleti'nde kabul edilen resmi müdd, 20 kile, buğdayda 513.12 kg, arpada 445 kg'a tekabül etmekteydi.

4 Osmanlı Devleti'nde bir İstanbul kilesi, XVI. yüzyılda 20 okka, yani 25,6589 kg. buğday ve un, 23,093 kg. arpa alırdı. Bölgelere göre kile anlayışı değişebiliyordu.

değirmen vergisi,⁵ beş (?) akçe *kovan vergisi*, 24 akçe *bennak*, 65 akçe *bâdhava* ve 20 akçe *tapu-yu zemin* olmak üzere toplam 550 akçedir (BOA, TT.d. 1132: 40).

Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı ile ilgili Karahisar-ı Sahib şer'iyeye sicillerinde yer alan iki kayıt dikkat çekicidir. Zaviyedar Ali'nin vefatı nedeniyle Ali Halife'nin görevlendirildiğini öğrendiğimiz 1675 tarihli şer'iyeye sicil kaydında zaviyeden *el-Hâc İbrahim Vakfı demekle ma'rûf Hızır Baba Zâviyesi* olarak bahsedilmektedir (Karahisar-ı Sahib ŞS, 514: 422). Bu kayıt bize zaviyenin tarih içerisinde etkin ve iz bırakmış zaviyedarların isimleriyle anıldığını gösterdiği gibi zaviye yönetiminin çeşitli nedenlerle Hacı İbrahim soyundan başkalarına intikal ettiğini de gösterebilir. İkinci şer'iyeye sicil kaydı da hem bu düşüncüyü desteklemekte hem de zaviyedarın mensup olduğu teşkilat hakkında bilgi vermektedir. Abdi'nin vefat edip yerine Satılmış'ın zaviyedar olarak görevlendirildiğini öğrendiğimiz 1696 tarihli şer'iyeye sicil kaydında ise Eğret köyündeki zaviye *Ahi Baba Zâviyesi* olarak isimlendirilmiştir (Karahisar-ı Sahib ŞS, 525: 53).

Bu belgeler, zaviye vakfının kuruluşundan itibaren görülen Ahi-Bektaşî etkisinin, zamanla zaviyedarlar düzeyine kadar yükseldiğini göstermektedir. Eğret köyü yakınındaki İlbulak Dağı'nın stratejik bir tepesinin, Hacı Bektaş-ı Velî'nin talebelerinden *Resul Baba'nın* adını taşıması da bu etkinin izlerini yansıtmaktadır. Kütahya İli Hisarcık ilçesinde vakfı bulunan Resul Baba'nın, Altıntaş ilçesi Beşkarış köyünde türbesi, İlbulak Dağı *Resul Baba Tepesi*'nde ise makamı yer almaktadır. Bir Ahi beyi ve Bektaşî şeyhi olduğu bilinen Resul Baba, Eğret köyü-Hisarcık hattında yürüttüğü faaliyetlerle yöre halkı arasında büyük saygı kazanmış ve adı nesiller boyu yaşatılmıştır (Güler, 2002: 120). *Hacı İbrahim'in oğlu Resul'un Ahi Durak* adında bir oğlu bulunması, bu bölgede hem Bektaşî hem de Ahi kültürünün etkili olduğunu gösteren önemli bir bilgidir. Ayrıca vakıf mensupları arasında Çırak adında bir kişinin bulunması da dikkat çekicidir; zira "çıraklık" kavramı,⁶ Ahi ve Bektaşî kültürlerinde önemli bir yer tutmaktadır (Dereli, 2022: 14-16).

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, Afyonkarahisar ve Kütahya şehirlerinde de çok sayıda Ahi zaviyesi bulunmaktaydı. 16. yüzyılda Karahisar-ı Sahib Sancağı ve bağlı kazalarda yer alan yaklaşık 100 zaviye⁷ içinde; 22'si *Ahi*, 24'ü *Şeyh*, 9'u *Baba*, 4'ü *Dede*, 4'ü *Hacı* ve 1'i *Seyyid* unvanıyla anılmaktadır (Özdemir, 2020: 35-158; Karazeybek, 2001: 1/416). Hacı İbrahim Zaviyesi'nin de içinde bulunduğu Karahisar-ı Sahib Sancağı Kayırhisar Nahiyesi'ndeki 9 zaviyeden 4'ü Ahi zaviyesi niteliğindedir.⁸ Benzer şekilde, Kütahya merkezinde yer alan 14 zaviyeden 9'unun da Ahi zaviyesi olduğu bilinmektedir (Ayhan, 2020: 38).

Bugün Anıtkaya/Eğret köyü merkezinde, Hacı İbrahim'in müstakil mezarının yanı sıra, köy halkının büyük saygı gösterdiği beş müstakil mezar/yatır daha bulunmaktadır. Köylüler, bu mezarları da *tekke* olarak adlandırmaktadır (Varlı, Ağustos 2022). Kanaatimizce, bu mezar ve yatırlar, tarihî süreç içerisinde Hacı İbrahim Zaviyesi'nde görev yaparak yöre halkının saygısını kazanmış zaviyedarlar veya şeyhlere aittir. Bu kişilerin, Hacı İbrahim Zaviyesi'yle olan bağlarından dolayı söz konusu mezarların "tekke" olarak isimlendirilmiş olması muhtemeldir. Her ne kadar bu yatırların kimlere ait olduğu kesin olarak bilinmese de bunların Hızır Baba ve Ahi Baba gibi, Hacı İbrahim Zaviyesi'nde zaviyedarlık veya şeyhlik yapmış, bölge halkı üzerinde derin etki bırakmış önemli şahsiyetler olma ihtimali yüksektir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde, Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı'na ait vakfiye veya vakıf kaydı bulunmamaktadır. Arşivde yalnızca bazı zaviyedar atamalarına ilişkin belgeler mevcuttur. Bu belgelerden 1675 tarihli kayıta, Zaviyedar Ali'nin ölümü üzerine yerine Ali Halife'nin atandığı belirtilmiştir. 1753 tarihli bel-

5 Bu değirmen vakıf arazisinde değilse yerin sahibine vergisinin verilmesi kaydı düşünülmüş.

6 Bir zanaat sahibi olmak isteyen çırak denirdi. Çırak törenle ustasından icazet talep ederek çalışmaya başlar, belli bir eğitimden ve terbiyeden geçtikten sonra yine törenle icazet verilir. Çırakta bulunması gereken özellikler vardı. Ahilikte usta, çırağın terbiyeli bir şekilde yetişmesini sağlayan âhi idi.

7 Karahisar-ı Sahib merkezinde 10, Kayırhisar nahiyesinde 9, Şehrabad nahiyesinde 8, Ulu Sincanlı nahiyesinde 5, Şuhud nahiyesinde 9, Sandıklı nahiyesinde 36, Çöla nahiyesinde 2, Bolvadin nahiyesinde 6, Barçanlı nahiyesinde 10, Oynaş nahiyesinde 5 zaviye bulunmaktadır (Özdemir, 2020).

8 Küçük Danişmend Zaviyesi (Timur Kale köyü), Ahi Muhyiddin Zaviyesi (Devlet Şah köyü), Basri Seydi Zaviyesi (Bahtiyar köyü), Ahi Elvan Zaviyesi (Issuzca köyü), Ahi İshak Zaviyesi (Kozlu ? köyü), Hacı İbrahim Zaviyesi (Eyret Köyü), Şeyh Çoban Zaviyesi (Ayasini köyü), Ahi Selçuk Zaviyesi (Çukurca köyü) (Özdemir, 2020).

**Osmanlı Vakıflarının Kırsal Kesimdeki Sosyo-Kültürel ve İktisadi Hayata Etkisi:
Hacı İbrahim Zaviyesi Örneği**

gede, “Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı’nın zaviyedârı bulunmadığından ve sahihsiz kaldığından” bahisle, Hacı Ahmed oğlu Hacı Yusuf’un görevlendirildiği kayıtlıdır. 1761 tarihli kayıta ise, Ali Halife oğlu Mehmed’in ölümü üzerine yerine Abdullah Halife oğlu Mustafa’nın atandığı ifade edilmiştir (VGMA, 1140:266; 1112:142; 1108:49). Bu kayıtlardan özellikle vakfın sahihsiz kaldığını ifade eden 1753 tarihli belge, Hacı İbrahim soyundan Eğret köyünde kimsenin kalmadığını göstermektedir. Bu aşamadan sonra -ya da muhtemelen daha önce- Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı, evladiyet statüsünden çıkarılarak mazbut/mülhak vakıf statüsüne dönüştürülmüş; böylece zaviye yönetimine uygun görülen kişiler dışarıdan atanmıştır.

Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı’nın statüsü ve işlevine ilişkin önemli bir kayıt, 1867 tarihli Afyonkarahisar Şer’iyye Sicilinde yer almaktadır. Bu belgede açıkça “Nezaret-i Evkâf-ı Hümâyun-ı Mülûkâne’ye mülhak evkâfdan” ifadesi kullanılmıştır. Bu ifade, Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı’nın iş ve işlemlerinin artık doğrudan Vakıflar Nezareti tarafından yürütüldüğünü göstermektedir. Aynı sicil kaydına göre, 29 Kasım 1863 tarihinde, Keskin Mehmed oğulları Seyyid Hasan ve Seyyid Mehmed Raşid, Hacı İbrahim Zaviyesi’nde günlük birer akçe maaş karşılığında tedris (eğitim) faaliyeti yürütmek şartıyla görevlendirilmişlerdir. Daha sonra bu görevleri, verilen yeni bir berat ile yenilenmiştir. Ancak 1867 yılına gelindiğinde, Seyyid Hasan’ın vefatı üzerine, geride Afyonkarahisar’ın Akmescid Mahallesi 58. hanesinde kayıtlı çocukları kalmıştır: 20 yaşında büyük oğlu Molla Mehmed, 11 yaşında Sadeddin, 6 yaşında Feyzi ve 4 yaşında Mahmud Bahaddin. Büyük oğlu Molla Mehmed, baba mesleğini sürdüren bir ilim talebesi olarak medrese eğitimine devam etmektedir. Diğer çocuklar ise henüz küçük olduklarından, babalarının görevini üstlenebilecek yaşa gelene kadar bu göreve Afyonkarahisar’ın tanınmış âlim ve faziletli kişilerinden, sürekli tedris ve talimle meşgul olan Aksahâvî(?) İsmail oğlu Hasan Efendi atanmıştır. Bu atama sırasında yapılan zaviye durum tespiti oldukça önemlidir. Tespit raporuna göre, vakıf muhasebe müdürleri her yıl Hacı İbrahim Zaviyesi’ni denetlemekte, zaviye faal ve bakımlı durumdadır. Ayrıca, vakıf sahibinin şartları gereğince, gelip geçenerlere yemek ikram edilmekte ve eğitim faaliyetleri sürdürülmektedir (Karahisar-ı Sahib ŞS, 597:657). Önemine binaen, sicil kaydındaki ifadeler aynen şöyledir: “Zâviye-i mezkûre alanı mevcûde ve ma’mûre olub ber-mûceb-i şart-ı vâkîf ve teâmül-i kadîm âyende ve revendeye it’âm-ı ta’âm ve tedris olunmakda olduğu ve beher sene muhâsebe-i evkâf müdürleri ma’rifetiyle ru’yet olunduğu.”

Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı’na ait ilk berat kaydında, vakfın amacı *âyende ve revendeye hizmet ede deyu* ifadesiyle açıklanmıştır. Bu ibare, vakfın yoldan geçenlere hizmet etmek amacıyla kurulduğunu göstermektedir. Daha sonraki şer’iyye sicil kaydında ise *ber-mûceb-i şart-ı vâkîf ve teâmül-i kadîm âyende ve revendeye it’âm-ı ta’âm ve tedris olunmakda olduğu* ifadesi yer almıştır. Bu kayıt, zaviyede hem yolculara yemek ikram edildiğini hem de eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Tekke ve zaviyelerde, genellikle İslam inancı ve ahlakını öğretme amacıyla yaygın din eğitimi verildiği bilinmektedir. Nitekim Hacı İbrahim Zaviyesi örneğinde olduğu gibi, bu tür yaygın eğitim faaliyetleri zamanla örgün eğitim niteliği kazanarak medrese sistemine dönüşebilmiştir.

Osmanlı klasik dönemine ait kayıtlarda, Eğret köyünde bir *medresenin* varlığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Kanaatimizce, Osmanlı modernleşme sürecinin etkisiyle ve Hacı İbrahim Zaviyesi’nin Evkaf Nezareti’ne mülhak vakıf statüsüne geçmesinden sonra burada müstakil bir medrese inşa edilmiştir. Ayrıca, tekke ve zaviyelerin asıl işlevlerini yitirdiklerinde medrese veya camilere dönüştükleri de bilinen bir gerçektir.

Nitekim 1900’lü yılların başında, bu medresenin yanına günümüzde *Koca Cami* olarak bilinen köyün ikinci camisi inşa edilmiştir. Bu durum, Osmanlı Devleti’nin son yüzyılında Hacı İbrahim Zaviyesi’nin tamamen bir medrese ve camiye dönüştüğünü göstermektedir. Ayrıca, 1761 yılındaki son zaviyedar atamasından sonra yeni bir atamaya rastlanmaması da bu dönüşümü doğrulamaktadır.

Fotoğraf 5: Yunan İşgali Sırasında Hacı İbrahim Zaviyesi Medresesi (1921-1922)

Eğret köyündeki ilk örgün eğitim kurumu, Hacı İbrahim Zaviyesi bünyesinde kurulan medresedir. Bu medrese, Hacı İbrahim Tekkesi'nin bitişiğinde, Koca Cami'nin arkasındaki arsada yer almaktaydı. İki bölümden oluşan yapının küçük kısmına "küçük medrese", büyük kısmına ise "büyük medrese" denilirdi. 1960'lı yıllara kadar ayakta kalan bu medrese, Cumhuriyet döneminde bir süre Kur'an kursu olarak da hizmet vermiştir. Bu dönemde köy halkından pek çok kişi burada Kur'an eğitimi almıştır.

3. Hacı İbrahim Zaviyesi'nin Eğret Köyü Sosyo-Kültürel ve İktisadî Hayatına Etkisi

Ahi Teşkilatı, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinin en etkili sivil kurumlarından biridir. Bu teşkilat, Ortaçağ Anadolu'sunun İslamlaşması, mesleki örgütlenmesi, şehirleşmesi ve toplumsal dayanışmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Eğitim, konaklama ve güvenlik hizmetleriyle toplumda huzur ve düzenin tesisine önemli katkılar sağlamıştır (Darı, 2017: 100-128; Kızıler, 2015: 413-420; Balcı, 2023: 954-965; Özerkmen, 2004: 57-78).

Ahi Teşkilatı, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinin en etkili sivil kurumlarından biridir. Bu teşkilat, Ortaçağ Anadolu'sunun İslamlaşması, mesleki örgütlenmesi, şehirleşmesi ve toplumsal dayanışmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Eğitim, konaklama ve güvenlik hizmetleriyle toplumda huzur ve düzenin tesisine önemli katkılar sağlamıştır (Darı, 2017: 100-128; Kızıler, 2015: 413-420; Balcı, 2023: 954-965; Özerkmen, 2004: 57-78).

Bu bağlamda, üzerindeki Ahi-Bektaşî etkisini bir önceki başlıkta açıkladığımız Hacı İbrahim Zaviyesi, Afyonkarahisar-Kütahya kervan yolu üzerindeki Eğret'te, kervansarayla birlikte sunduğu konaklama hizmetleri, 19. yüzyıla kadar devam eden yaygın eğitim faaliyetleri ve iktisadî girişimleriyle bölgenin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur. Ancak Hacı İbrahim Zaviyesi'nin etkinliği, bölgedeki siyasî ve iktisadî dalgalanmalara paralel olarak zaman zaman zayıflamıştır. 16. yüzyılın başlarında meydana gelen Şahkulu İsyanı, Kütahya-Manisa havzasında büyük tahribata yol açmış ve konar-göçer topluluklar arasında huzursuzluğu artırmıştır. Bu dönemde, bölgede Sultan Dîvânî önderliğindeki Mevlevîlik etkisini güçlendirmiştir. Bu yüzyılın ikinci yarısında, doğu-batı seferleri ve yönetim zaafı nedeniyle üretim azalmış, denetim dışı levent ve garip yiğitler ortaya çıkmış, asayiş bozulmuş ve hatta bazı medrese öğrencileri dahi eşkıyalığa yönelmiştir. Bu olaylar, köylülerin de katılımıyla Celâlî isyanlarına dönüşmüş ve şehirlerde güvenlik ciddi biçimde sarsılmıştır. Yaklaşık bir asır süren bu kargaşa döneminde, halk güvenli bölgelere göç etmek zorunda kalmış; Karahisar-ı Sahib, Baba Ömer ve Kara Haydaroğlu gibi eşkıya gruplarının yağmaları sonucunda büyük zarar görmüştür. 17. yüzyılın sonlarında patlak veren Avusturya savaşları ve ağır vergi yükleri, yeni göç dalgalarına yol açmıştır. 18. yüzyılda ise ayan çekişmeleri ve yerel yöneticilerin baskıcı uygulamaları, eşkıyalığı yeniden artırmıştır. Bu süreçte Afyonkarahisar'da Turunçzadeler ve Mollazâdeler arasında yaşanan nüfuz mücadelesi, en çok bölge halkını olumsuz etkilemiştir (Eravcı 2009: 103-113). 16. yüzyılın başından 19. yüzyılın başına kadar Osmanlı topraklarında yaşanan bu siyasî ve toplumsal çalkantıların, Hacı İbrahim Zaviyesi'nin faaliyetlerini olumsuz etkilediği açıktır.

**Osmanlı Vakıflarının Kırsal Kesimdeki Sosyo-Kültürel ve İktisadi Hayata Etkisi:
Hacı İbrahim Zaviyesi Örneği**

Ancak, bu olumsuzluklara rağmen, zaviyenin toplumsal dayanışmayı güçlendiren, eğitim ve konaklama hizmetleriyle topluma moral ve destek sağlayan işlevi, zaman zaman kesintiye uğrasa da daha da kıymetli bir hâl almıştır.

3.1. Sosyo-Kültürel Hayata Etkisi

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar, kırsal kesimlerde yürütülen kurumsal eğitim faaliyetleri genellikle cami, mescit, tekke, zaviye ve medreseler aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, dini ve tasavvufi bir kurum olarak Eğret köyündeki Hacı İbrahim Zaviyesi, dönemin önemli yaygın eğitim merkezlerinden biri olmuştur. Köydeki diğer bir yaygın eğitim kurumu ise Cami-i Şerif Vakfı idi. Osmanlı Devleti, bu iki vakıf aracılığıyla Eğret köyünde kurumsal varlığını sürdürmüştü; yaygın eğitim ve konaklama hizmetleri, belirlenen görev tanımları çerçevesinde bu iki kurum tarafından yürütülmüştür. Cami-i Şeriflerde görev yapan imam-hatipler, özellikle Cuma günleri verdikleri vaazlarla halka dini bilgiler aktarmış; isteyenlere Kur'ân-ı Kerim ve temel dinî eğitim sunmuşlardır. Ayrıca düğün, cenaze gibi toplumsal etkinliklerde aktif roller üstlenerek sosyal dayanışmanın sürdürülmesine katkı sağlamışlardır. Ahi kültürünün etkisi altında faaliyet gösterdiği anlaşılan Hacı İbrahim Zaviyesi ise, Osmanlı coğrafyasını bir ağ gibi saran bu teşkilatın bir parçası olarak, Eğret köyünde konaklama ve yaygın eğitim hizmetlerini yürütmüştür.

Bilindiği gibi güzel ahlak, iyilikseverlik, helal kazanç ve başkalarının hak ve hukukuna riayet toplumun fertlerini birbirine bağlayan ve kaynaştıran en önemli unsurlardır. Eğret köyündeki Hacı İbrahim Zaviyesi, kuruluşundan itibaren ahiliğin ana prensiplerinden aldığı ilhamla verdiği konaklama hizmetleri ve yaygın eğitim faaliyetleriyle yukarıda sayılan güzel hasletlerin yöre halkının gönlünde kök salmasına ve toplumun kaynaşmasına önemli düzeyde katkı sağlamıştır. Yaygın eğitim daha çok gündelik işlerin azaldığı kış aylarında zaviyede toplananlar arasında gerçekleşirdi. Ahiler, genel olarak gündüzleri çalışır, geceleri ise zaviyede toplanıp ilim, irfan ve biraz da eğlence içeren sohbetlere katılırlardı. Bu sohbetlerde bir müslümanın asgari düzeyde bilmesi gereken 32 farz gibi dini bilgiler, helal-haram, sosyal yaşam içerisinde gerekli olan adap-erkan, iş ahlakı ve güzel ahlak gündeme getirilip işlenirdi. Bu tür yaygın eğitim faaliyetleriyle Hacı İbrahim Zaviyesi, Eğret köyünde kültür aktarımının gerçekleştirildiği merkezlerden biri olmuştur (Çandır-Aydın, 2021: 769-785)

Hacı İbrahim Zaviyesi, aynı zamanda bir sosyal yaşam merkeziydi. Yolcuların uğrak yeri olmasının yanında işlerden arta kalan zamanlarda ve özel günlerde zaviye mensuplarının ve yöre halkının buluşma yeriydi. Adeta bir haberleşme merkeziydi. Burada zaviyenin usul ve erkanı içerisinde güncel bilgiler paylaşılır, genel ve yerel gelişmeler değerlendirilir, problemler çözülür, ihtiyaçlar giderilir, ziyafetler verilir, eğlenilirdi. Düğün, bayram, mübarek gün ve gecelere mahsus programlar yapılırdı. Sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın güzel örnekleri verilirdi (Şeker 1993:71-82; Kaplan, 2025b: 95-121).

Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerileme dönemlerinde, asayişin bozulması, ekonomik daralma, eşkıyalık faaliyetlerinin artması ve adaletsiz kazanç ile zulmün yaygınlaşması, kırsal bölgelerde can ve mal güvenliğini tehlikeye sokmuştur. Bu durum, köy nüfusunun şehir merkezlerine veya daha güvenli alanlara göç etmesine yol açmıştır. Bu süreçte sahipsiz kalan birçok zaviye, işlevini yitirmiş ya da ehil olmayan kişilerin eline geçerek asıl amaçlarını yerine getiremez hâle gelmiştir. Bu gelişmeler, yozlaşma ve ahlaki bozulmayı beraberinde getirmiş; çalışma, üretme ve helal kazanç ilkelerini zayıflatmış, bunun yerine hazıra konma ve kısa yoldan kazanç sağlama eğilimlerini artırmıştır.

Bu olumsuzluklar, Hacı İbrahim Zaviyesi'ni de etkilemiştir. Zaviyenin kurucusu Hacı İbrahim'in soyundan gelenlerin ne zamana kadar zaviyedar olarak görev yaptıkları kesin olarak belirlenememekle birlikte, 17. yüzyılın ikinci yarısında atanan zaviyedarların artık bu soya mensup olmadıkları anlaşılmaktadır. Normal şartlarda, görev için Hacı İbrahim'in soyundan biri varken dışarıdan bir kişinin atanması iki şekilde açıklanabilir: Birincisi, ailenin yukarıda belirtilen olumsuz koşullar nedeniyle Eğret köyünü terk etmiş olması; ikincisi ise, zaviye yönetiminde görülen gevşeklik veya suistimal sebebiyle dışarıdan bir zaviyedar atanmasıdır. Nitekim bu dışarıdan atamaların bir süre devam ettiği görülmektedir. H. 1167 / M. 1754

tarihli hurufât kaydı, bu durumu doğrulamakta ve “vakfın zaviyedârı olmayub bilâ-sâhib mahlûl” ifade-
siyle, zaviyenin sahipsiz kalması üzerine Hacı Ahmed oğlu Hacı Yusuf’un göreve atandığını belirtmektedir
(VGMA, 1112/142).

Bu sahipsizlik durumu, Tanzimat sonrasında da devam etmiş; bunun üzerine Hacı İbrahim Zaviyesi Vakfı,
Evkaf Nezareti’ne mülhak vakıf statüsüne alınarak medreseye dönüştürülmüştür (Karahisar-ı Sahib ŞS,
597:657). Bu aşamadan sonra Karahisar-ı Sahib merkezinde yaşayan âlim ailelerden medreseye mü-
derris atamaları yapılmıştır. Böylece Hacı İbrahim Zaviyesi, Eğret köyünün ilk resmî örgün eğitim kuru-
mu hâline gelmiştir. Burada, eğitim çağındaki çocuklara, gençlere ve isteyen yetişkinlere okuma-yazma,
Kur’an-ı Kerîm, Türkçe, Arapça, dinî ve sosyal bilgiler sistemli bir şekilde öğretilmiştir. 20. yüzyılın başla-
rında, medresenin yanına bugün Koca Cami olarak bilinen ikinci köy camisi inşa edilmiştir. Cumhuriyet
döneminde de medrese, bir süre Kur’an Kursu olarak hizmet vermeye devam etmiş; 1960’lı yıllarda ise
faaliyetini tamamen sonlandırmıştır.

Eğret köyündeki toplumsal ve dinî hayatı anlamak açısından, benzer bir etki yaratan Cami-i Şerif Vakfı’n-
dan da söz etmek gerekir. Köydeki Cami-i Şerif’te/Cuma Camii’nde görev yapan imam-hatipler, İslam’ın
inanç, ibadet, muamelat ve ahlak esaslarının öğretiminde önemli rol oynamış; böylece yaygın eğitimin
bir parçası hâline gelmişlerdir. Cuma günleri, cami yalnızca bir ibadet mekânı olmaktan çıkarak, yöre
halkının buluştuğu, etkileşimde bulunduğu ve ihtiyaçlarını karşıladığı canlı bir merkez hâline gelirdi. Eğ-
ret köyünde uzun yıllar imam-hatiplik yaparak bölge halkı üzerinde derin etkiler bırakmış iki önemli
isim, Eğretli Hacı Cemal Hoca (1883–1967) ve babası Osman Şevki Efendi (ö. 1905)’dir. Âlim ve şair olan
Osman Şevki Efendi, uzun yıllar köyde imamlık yaptığı için oğlu Cemal Efendi “Eğret İmamzâde” olarak
tanınmıştır. 1905 yılında babasının vefatının ardından, Cemal Efendi aynı görevi devralmıştır.

Eğretli Cemal Hoca, Kurtuluş Savaşı’nın ardından Afyonkarahisar Merkez’e taşınmış, burada ticaretle
uğraşırken aynı zamanda fahri vaizlik görevini sürdürmüştür. Afyonkarahisar merkez nüfusuna kayıtlı
olmasına rağmen, soyadı kanunuyla “Eğretli” soyadını seçerek doğduğu köye olan bağlılığını göstermiş-
tir (İlgar, 2010: 20–25). Afyonkarahisar’da yaşadığı dönemde de Eğretliler üzerindeki manevi desteğini
sürdürmüş, özellikle Eğret’e atanacak imamların belirlenmesinde etkili bir rol oynamıştır. 1940’lı yıllarda
fahri vaizlik yetkilerinin kaldırılmasının ardından, “gezek” geleneği üzerinden ilmi sohbetlerini ve eğitim
faaliyetlerini devam ettirmiştir (İlgar, 2010: 20–25). İlmi birikimi, sohbetleri ve örnek kişiliğiyle Afyon-
karahisar halkı üzerinde derin izler bırakan Eğretli Cemal Hoca’nın ismi, bugün şehir merkezindeki bir
camide yaşatılmaktadır.

Fotoğraf 6: Osman Şevki oğlu Cemal Eğretli Hoca

Hacı İbrahim Zaviyesi’nin veya Cami-i Şerif Vakfı’nın tarih içerisinde hangi faaliyetleri ne şekilde yürüt-
tükleri ve hangi sonuçları doğurduğu ile ilgili elimizde yazılı herhangi bir belge bulunmamaktadır. Bu
nedenle biz bu vakıfların yöre halkının dil ve kültüründe bıraktıkları izleri takip ederek sosyal ve kültürel
etkilerini tespit etmeye çalışacağız.

**Osmanlı Vakıflarının Kırsal Kesimdeki Sosyo-Kültürel ve İktisadi Hayata Etkisi:
Hacı İbrahim Zaviyesi Örneği**

Eğretliler bir misafiri uğurlarken “misafiri salavatladım” derler. Bu ifade, geçmişte misafir karşılanırken ve uğurlanırken bereket olması için Hz. Peygamber’e salavat getirildiğini göstermektedir. “Göz var izan var” sözü insaflı ve adaletli olmayı, “Peygamber pazarlığı” ise karşılıklı rıza ile yapılan alışverişi ifade eder. “Mushaf/Kitap çarpsın” en güçlü yeminlerden biridir. Günlük hayatta karşılaşılan sıkıntılar için “ımanı gevremek” denir. Cenaze yakınları “Hüküm Allah’ın” ifadesiyle teselli edilir. Rüya yorumlanırken “hayırlara karşı varam”, pazarlık bitiminde ise “hayırgör” denir. Terbiye görmemiş kişiler için “keser görmüş tasar görmemiş” veya “mektepe kaçkını” ifadeleri kullanılır. Bir topluluğa kızıldığında, kutsal değerleri istisna etmek için “yatırına sözüm yok” denir.

Ayrıca yörede karakter ve davranış özelliklerini yansıtan pek çok yerel ifade bulunmaktadır: Sözünden dönen için “garıtmak”, temizliğine dikkat etmeyen için “yunmadık”, kibirli kimseler için “zöğümlü”, topluma karışmayan için “yoz”, çabuk darılan kimseler için “yıfıdak”, başkasının işine karışan için “yalınayak”, ahlaksız davranan için “yatağı bozuk” veya “zilli”, palavracılar için “palavır”, namaz kılmayanlar için “teretsiz/beynamaz”, inatçı kimseler için “nakis”, suratsız, uğursuz kişiler için “meyminetsiz”, ısrarcı, asalak tipler için “sündük”, hafifmeşrep kişiler için “şaddak”, kötülük düşünenler için “şargada”, söylene-ni anlamayanlar için “meramsız”, zararlı, baş belası kişiler için “muzur”, şaşkın, beceriksiz kimseler için “müzmehele”, fitne çıkaranlar için “müzevir”, her işe karışan için “kel kaya”, hayatta başarı gösteremeyen için ise “onmadık” denir (Varlı, 2021–Ocak: Sözlük). Bu ifadeler, manevî bir kaynaktan beslenen Anıtkaya/Eğret halkının kutsal değer ve tasavvurları hakkında önemli ipuçları sunmaktadır. Söz konusu manevî değerlerin, halkın zihin ve gönül dünyasında yer etmesini sağlayan temel kaynakların başında ise Hacı İbrahim Zaviyesi ve Cami-i Şerif Vakfı gelmektedir. Bununla birlikte, bu kültürel yapının oluşumunda çeşitli çevresel faktörlerin de etkili olduğu unutulmamalıdır.

Hacı İbrahim Zaviyesi ve Cami-i Şerif Vakfı, yalnızca birer eğitim kurumu değil; aynı zamanda konaklama hizmetlerinin verildiği, sosyal dayanışmanın sergilendiği kurumsal yapılardır. Bu kurumlar, el birliğiyle yürütülmesi gereken toplumsal işlerde öncülük eder, yöre halkı da bu faaliyetlere güçlü biçimde destek verirdi. Bina, yol, çeşme ve kuyu gibi ortak kullanım alanları ihtiyaç duyulduğunda köylüler tarafından el birliğiyle onarılır, hasta ziyaretleri yapılır, yaşlılar ve yetimler gözetilir, afet veya kaza gibi durumlarda mağdur olanların ihtiyaçları toplumsal dayanışma yoluyla giderilirdi (Darı, 2017: 100–128).

Aradan uzun zaman geçmiş ve günümüzde toplumsal dayanışma duygusu birçok yerde zayıflamış olsa da, Anıtkaya/Eğret halkı arasında bu ruh hâlâ güçlü biçimde yaşamaktadır. Hastalık, kaza, yangın, ölüm gibi olağanüstü durumlarda olduğu kadar, düğün ve bayram gibi özel günlerde de yardımlaşma ve dayanışma somut biçimde görülmektedir. Birinin evi yandığında, tarlasına yangın düştüğünde ya da biri zor durumda kaldığında, köylüler birlik içinde çalışarak zararı gidermeye veya hafifletmeye gayret ederler. Harman zamanıysa mağdurun harmanı kaldırılır, evi yanmışsa köylüler el birliğiyle evi yeniden yapar. Cenaze evi hiç yalnız bırakılmaz; teçhiz, tekfin ve defin işlemleri birlikte yürütülür, ayrıca cenaze evine yemek götürülür. Düğünlerde dışarıdan organizasyon çağrılmaz; tüm hazırlıklar, yemek dağıtım ve temizlik işleri eş, dost ve akrabalar tarafından yürütülür. Bayramlarda ise köy adeta bir şenlik havasına bürünür; neredeyse tüm köylüler birbiriyle bayramlaşmak için adeta yarışır (Varlı, 2020–2024: Eğreti Günlük, Hıdrellez Karşılama; Şenlik; Harman Dayanışması; Hıdrellez Temcidi; Bayram Arefeden Başlar; Seymanlar; Öküzüm Ahara Düştü; Düğün Yemeği; Hıdrellez 2024; Hacı Uğurlama; Teravîh Uğurlama). Tüm bu yardımlaşma, dayanışma ve toplumsal sorumluluk bilincinin arkasında, yüzyıllar boyunca Hacı İbrahim Zaviyesi ile Cami-i Şerif Vakfı bünyesinde verilen öğüt, eğitim ve faaliyetlerin büyük bir payı olduğu söylenebilir.

Anıtkayalılar/Eğretliler üzerinde Hacı İbrahim Zaviyesi’nin etkisini en açık biçimde gösteren unsurlardan biri, bu zaviye etrafında şekillenen köy kültürüdür. Halkın Hacı İbrahim tekkesine duyduğu saygı, uzun yıllar boyunca süregelen bazı uygulamalarda kendini göstermiştir. Düğünlerde, köy içinde çalgı ve eğlence eşliğinde dolaşılırken tekkenin yanına gelindiğinde müziğin susturulması, gelinin inmeden önce ikinci namazından sonra tekkeye uğranarak Ulu Cami imamı öncülüğünde dua edilmesi, hacıların uzun yolculuğa buradan uğurlanması ve adakların burada dağıtılması yakın geçmişe kadar devam eden geleneklerdendir.

Eğret halkı, Hacı İbrahim'in yöreye yaptığı maddî ve manevî hizmetler dolayısıyla ona derin bir hürmet göstermiştir. Köy merkezinde bulunan türbesinin önünden geçerken Fatıha okumak hâlâ sürdürülen bir gelenektir. Bu saygı o kadar belirgindir ki, tekke ve zaviyelerin resmen kapatılmasından sonra bile köylünün burada dua etmesi nahiyeye müdürünü rahatsız etmiş, bunun üzerine tekkede dua etmek yasaklanmıştır. Ancak bu yasak bile Hacı İbrahim'e duyulan sevgi ve bağlılıktan hiçbir şey eksiltmemiştir. Her ne kadar bugün Hacı İbrahim'in kimliği ve Eğret köyü için taşıdığı önem unutulmaya yüz tutmuş olsa da türbesi hâlen Anıtkaaya köyünün kutsal mekânları arasında yer almaktadır (Varlı, 2023–Ocak: Sığır Eğleği; 2023–Eylül: Gelin İndirme).

a. Misafirperverlik ve Oda Kültürüne Etkisi

Türklerin sıcakkanlılığı ve misafirperverliği bilinen bir gerçektir. Misafirlerin ağırlandığı özel mekanlar olan ve aynı zamanda birer sosyal yaşam merkezi görevi gören oda geleneğinin Türk kültüründe yaygın bir şekilde varlığı bu misafirperverliğin en önemli göstergelerinden biridir. Bununla birlikte 13. yüzyıldan itibaren Türk devlet teşkilatı ve sosyal yaşamı içerisinde güçlü bir şekilde varlığını hissettiren Ahi teşkilatının benimsemiş ve uygulamış olduğu dini, ahlaki, sosyal, siyasi ve ekonomik ilkeler, Türk toplumunda zaten var olan birçok değeri daha da geliştirmiş ve güçlendirmiştir (Aksakal, 2019:291-307; Çandır-Aydın, 2021: 769-785).

Hacı İbrahim Zaviyesi ve Cami-i Şerif Vakfı'nın yıllarca süren öğretisi ve uygulamalarının neticesinde bir salih amel olarak İslam inancının yolcuya ve misafire bakma prensibi, Eğret halkının gönlünde o kadar kökleşmiştir ki bu hizmet bir ibadet aşkıyla yapılmıştır. Öyle ki Eğret halkına göre misafir, her kim olursa olsun hürmet edilmesi ve duası alınması gereken kişidir. İhtiyaçları giderilerek ve hoş tutularak misafirin duası alınmaya çalışılır. Misafire izzet ü ikram bir nevi Allah'ın rızasını kazanmanın, bağışlanmanın veya muradına ermenin yoludur. Bu nedenle Eğret köyünde sofraya bir kaşık fazla konur, misafir gelmezse meleklerin yiyeceğine inanılırdı (Kabadayı 2025; Varlı 2024-Aralık: "Yoldakinin Duası").

Bir konaklama merkezi olarak Eğret Kervansarayı'nın tahminen 19. yüzyılın başından itibaren işlevini iyice yitirmeye başlaması bazı yabancı seyyahların beyanlarından anlaşılmaktadır (Varlı,2021-Ocak: "1862 Yılında Eğret Köyünde", 2023-Haziran: "Eğret 1826"). Daha önce değinildiği gibi bunun arkasında Eğret Kervansarayının bulunduğu Afyonkarahisar-Kütahya kervan yolunun çetin kış şartları nedeniyle tercih edilmemesi, azalan yolcu sayısı nedeniyle büyük bir konaklama merkezi olan kervansarayın işletme maliyetlerinin yükselmesi yatmaktadır. Yöre halkı çözümü, Kervansaraya göre daha küçük ve düşük maliyetli konaklama merkezleri olan köy odalarının sayısını artırmada bulmuştur. Köy odalarının konaklama merkezi olarak daha çok ön plana çıkması ve Eğret pazarının büyümesi dolayısı ile çevre köylerden gelen misafir sayısının artması, ihtiyaca binaen zamanla köy odalarının sayısını da artırmıştır. Bir köyde genelde birkaç köy odası bulunur. Ancak Eğret köyünde neredeyse her sülalenin bir odası vardır ve toplam oda sayısı 60'tan fazladır. Bu odalardan ilki, Hacı İbrahim Zaviyesi'nin misafirlerini ağırladığı ve "Eminlerin oda" olarak bilinen mekandır.

Bir kısmı yıkılmış ve bir kısmı da işlevini yitirmiş olan bu odalardan isimlerine ulaşabildiklerimiz şunlardır: Eminlerin oda, Ovalların oda/Derviş'in oda, Hassönlerin oda, Hacı Abdurrahmanların oda, Hatiplerin oda, Daldalların oda, Hacıların oda, Sağırın oda, Çatalların oda, Kekliklerin oda, İşof'un oda, Hacı Mahmutların oda, Veyislerin oda, Kalkancıların oda, Temtemlerin oda, İdrislerin oda, Mardakların oda, Omarcıkların oda, Çakırların oda, Yahyaların oda, Selimlerin oda, Çolağın oda, Bükür'ün oda, Gobaklar'ın Halil İbrahim'in oda, Gobakların Hasan'ın Oda, Gobaklar'ın Salek Çavuş'un oda, Aliyelerin oda, Takkasların Kel Ömer'in oda, Goca İban'ın oda, Haliloğlu Ali Osman'ın oda, Karaçaylı'nın oda, Manavların Kör Mustafa'nın oda, Kumpir Hasan'ın oda, Beygiri'nin oda, Çil Mahmut'un oda, Kilci'nin oda, Yörükoğlu'nun oda, Arap Arif'in/Traka'nın oda, Kasapların İresil'in oda, Hacellerin Mıstığın oda, Depe oda/ Araplar'ın oda, Yeşil Ömer'in Mehmet'in oda, Hayta'nın oda, Amcalar'ın/Şaval'ın oda, Macur Ali'nin oda, Veli'nin oda, Hacıların Kelsaleğ'in oda, Yetimlerin Oda, Tongulların İbrahim'in Oda, Tongulların Mevlüd'ün Oda, Şemşilerin Oda, Patlakların Oda, Hamzaların Oda, Garabacakların Oda, Terlemezerlerin Oda,

Osmanlı Vakıflarının Kırsal Kesimdeki Sosyo-Kültürel ve İktisadi Hayata Etkisi:
Hacı İbrahim Zaviyesi Örneği

Arzuların Oda, Guyucunun Oda, Davulcu Süleyman'ın Oda, Muhtar Ahmet'in Oda, Bekiralinin Kadir'in Oda, Öksüz Ömerin Oda, Tatiresilin Oda, Şampayyanın Oda (Varlı 2021-Aralık: "Eğret'in Odaları"). Köyden şehre göçün artması ve kahve kültürünün yaygınlaşmasıyla çalışan oda sayısı azalmış olsa da halen aktif 10 civarında oda bulunmaktadır.

Fotoğraf 7: Anıtkaya/Eğret'te Bazı Köy Odalarının Dış ve İç Görünümleri (2025).

Köy odaları gördükleri misafirhane işlevi nedeniyle yöre halkını birbirine bağlayan önemli mekanlar olmuştur. Açlar buralarda doyurulmuş, bedenler buralarda dinlenmiş, yapılan sohbetlerle sevinçler, acılar ve kederler buralarda paylaşılmıştır. Geçmişte köy odalarının bu imkanlarından yararlanmış olan yöre insanı bir araya geldiğinde "falan kişilerin odalarında çok kaldık, ekmeklerini çok yedik" diye yapılan iyilikler yâd edilir, bu fedakar ve kadirşinas yaklaşımlar aileleri ve sonraki nesilleri de birbirine bağladı (Varlı 2020-Mayıs: "Köy Odası, Soluklan Biraz", 2021-Ekim: "Telve", 2024-Aralık: "Yoldakinin Duası", 2021-Şubat: "Pazaryeri", "Eğret Pazarı").

Eğret köyünde "odaya bakma" kutsal bir görevdir ve bereket vesilesidir. Açılan bir odanın gereği gibi işletilmemesi ise kutsal görevin ihmali ve bereketin kaçmasıdır. Bu nedenle oda sahipleri kendi odalarına bakma konusunda hassastırlar. Bunun için zaman zaman ortak çözümler de üretilmiştir. Mesela eskiden köy kahyasının bir görevi medreseyi ve odaları temizlemek ve testilerini su ile doldurmaktır. Eğret köyündeki bir odada misafir varsa, vakti geldiğinde ev halkından önce odaya yemek verilir. Yani misafirin önceliği vardı. Bir odada misafir olduğu biliniyorsa, odanın komşusu ve müşterisi diğer aileler de yemek gönderirler, böylece zengin bir menü oluşurdu. Misafirlerle, ikram sahibi aile reisleri birlikte yemek yerlerdi. Bir oda köylüler tarafından ilk defa ziyaret ediliyorsa, ziyaretçilerine ikram edilsin diye çay, şeker gibi tüketim maddeleri hediye edilirdi (Kabadayı 2025)

Bir odada verilen hizmetin boyutlarını göstermesi açısından yaşanmış bir-kaç örnek olayı aktarmayı yararlı buluyoruz. Afyonkarahisar'ın yakın köylerinden birisi olan Kalecik köyünden Çerçi Bicim'in Mahmut, 1965 yılında kendi at arabasıyla Eğret köyüne gelir ve Macur Ali'nin odaya misafir olur. Bu odanın müdavimlerinden Mazi'nin Ömer, misafirle ilgilenir ve ihtiyaçlarını giderir. Fakat misafir, atını arabasını bırakarak aniden köyden ayrılmak zorunda kalır ve ancak bir ay sonra geri gelir. Misafiri ağırlayan Mazi'nin Ömer, bu süre zarfında misafirin atına bakar, koşum malzemeleri ve arabasını da muhafaza altına alır. Misafir, döndüğünde Mazi'nin Ömer'e atın bakım masraflarını ödemek ister ama o kabul etmez. Bunun

üzerine misafir, Mazi'nin Ömer'e bir tepsi hediye eder. Bu olayı aktaran Mazi'nin Ömer'in torunu Berber Ahmet Kabadayı, halen kendisinde bulunan bu tepsinin hatırası dolayısıyla kendileri için çok değerli olduğunu ifade etmiştir (Kabadayı 2025).

Omarcıkların Goca Hüseyin, odasına gelen on kişilik bir misafir grubuna kahve ikram eder. Kahveler içilirken atlı bir misafir daha gelir ancak kahve bitmiştir. Goca Hüseyin, misafiri ikramsız göndermemek için mahcubiyet içerisinde önceki misafirlerin içtikleri kahve tavelerinden gizli-saklı bir kahve daha yaparak atlı misafire ikram eder. Misafir de ikramı zevkle içer, hatta her çekişinde bir oh çekerek ikramın ne kadar hora geçtiğini gösterir. Gel zaman git zaman Eğret'te kıtlık yaşanır. Köylüler Altıntaş'ın köylerinden birine zahire satın almaya giderler. Bu grupta Goca Hüseyin de vardır. Ağanın evine varırlar. Herkes sırasını beklerken, kahya Goca Hüseyin'in arabasını avluya çeker ve çuvallarla erzakı yüklemeye başlarlar. Goca Hüseyin: Yav benim o kadar param yok bu kadar istemiyorum dese de dinlemiyorlar. Birazdan ağa geliyor ama Goca Hüseyin, Ağa'yı tanımıyor. Ağa diyor ki: Goca Hüseyin, bir kahvenin kırk yıl hatırı vardır. Bu erzak sana hediyemdir, fazlasını da ihtiyaç sahiplerine dağıt dedikten sonra, utana-sıkıla tavelerden yaptığın kahvenin tadını da hala unutmadım diyor. Bu örnekler, misafire ve oda hizmetlerine ne kadar önem verildiğini gösterdiği gibi yöre insanının yardımlaşma ve kaynaşmasına da ne kadar büyük katkı sağladığını göstermektedir. (Kabadayı 2025).

Eğret köyünde odalar, sadece misafir ağırlanan mekanlar değil, aynı zamanda köylülerin işlerden arta kalan vakitlerde birlikte zaman geçirdikleri sosyal mekanlardı. Özellikle kış gecelerinde odalar daha canlı olur, birlikte yenilir, içilir, eğlenilirdi. Sevinçler ve kederler buralarda paylaşılır, güncel gelişmeler buralarda değerlendirilir, birçok problem buralarda çözüldü. Bayram namazından sonra toplu yemekler yenir, gün boyu odalarda bayramlaşıldı. Düğünlerde erkeklerin eğlence merkezi odalardı. Bundan dolayı düğün eğlencesini organize eden kişiye "odabaşı" denirdi. Odalar adeta bir yaygın eğitim merkezi gibiydi. Kişiler ve nesiller arası tecrübe paylaşımı daha çok buralarda yapılırdı. Bir oda adabı vardı. Odalardaki oturma, konuşma ve hizmet adabı gibi uygulamalar büyük-küçük herkes tarafından bilinir ve riayet edilirdi (Varlı2020-Mayıs: "Köy Odası, Soluklan Biraz", 2021-Nisan: "Gorma Odası", 2021-Eylül: "Odada Helva Çekme", 2023-Ağustos: "Davulcu Odası ve Odabaşı", 2024-Aralık: "Yoldakinin Duası").

Fotoğraf 8: Anıtkaya/Eğret Köyü Odalarında Bayram Yemeği (2025)

b. Eğret Seymenleri

Hacı İbrahim Zaviyesi'nin Eğret köyündeki sosyo-kültürel etkisini gösteren belki de en önemli unsurlardan biri seymenlik uygulamasıdır. Bugünün yaşlı Eğretlileri, daha düne kadar düğünlerde seymenlik uygulamasının yaşatıldığını anlatıyorlar. Eski düğünler, eğlence ve kutlamayla beraber, çeşitli alanlarda müsabakaların yapıldığı, rekabetin kızıştığı, delikanlıların kendilerini gösterme imkanı bulduğu ve hepsinden öte güç ve kuvvet gösterisine dönüşen bir er meydanına dönüşüyordu. Bu nedenle düğünlerde güreş, at yarışı ve tokmak atma yarışmaları yapılırdı. Rekabetin kızıştığı konulardan birisi de düğünlerde "seyman durma" mücadelesiydi. Eğret'te seymenin asıl görevi, düğünün sancaktarı olmaktı. Üç gün boyunca düğün alayının önünde sancak tutardı. Bununla beraber düğünün asayişinden sorumluydu. Bu görevleri yapabilecek seymenin gerekirse meydan okuyabilecek güç ve cesarete sahip olması gerekiyordu. Bu özellikleri kendisinde görenler seymenlik görevine talip olurlar, yapılan açık artırmayı kazanan görevi hak ederdi. Açık artırmalar daha çok caminin ihtiyacı olan gaz yağı ve kefen üzerinden yapılırdı. En çok gaz yağını veya kefeni camiye bağışlayan kazanırdı. Düğünlerde seymenlik itibarlı, prestijli bir görev olduğu için, rekabet bazen sert olur, meydan okumaya kadar gidebilirdi. Ancak çoğunlukla bu görevi, gerekli özelliklere sahip olup arkadaş veya akraba çevresi güçlü olanlar kazanırdı. Düğün sahibi de seymenlere itibar eder, izzet ü ikramlarla gönüllerini hoş etmeye çalışırdı (Varlı, Ocak, Aralık-2023; Kabadayı, 2025).

Seymenlik/efelik/alplik, Türk kültüründe var olan bir uygulama. Ancak Anadolu'daki ahi teşkilatının örgütsel kültürü etkisiyle seymenlik, bazı değerleri, ritüel ve sembolleri olan özgün bir faaliyete dönüşmüştür. Bu etki sonucunda seymenlikte, güç, kuvvet ile beraber cömertlik, hayırseverlik, nezaket, çalışkanlık ve hizmet ehli olma gibi vasıflar da önem kazanmıştır (İpek, 2025: 38-56). Eğret köyündeki seymenlik yarışında camiye en çok gaz yağı veya kefen bağışlayanın kazanması uygulaması, burada yüzyıllarca Ahi kültürünün etkisi altında faaliyet gösteren Hacı İbrahim Zaviyesi'nin yöredeki etkisini göstermektedir.

Fotoğraf 9: Soldan Sağa Naymelerin Hasan Kırbaç, Ali Efe, Efeğin Süleyman Salman

c. İmece Usulü

Türk kültüründe imece, bir-kaç kişinin altından kalkamayacağı zor veya çok işlerin elbirliği ile yapılmasıdır. Bu usulün uygulanabilmesi için, toplumda yardımlaşma ve dayanışma ruhunun güçlü olması lazımdır. Özellikle iş gücüne çok ihtiyaç duyulan kırsal kesimde aynı zamanda bu bir zorunluluktur. Anadolu'nun Türkleşmesi sürecinde yeni oluşan toplumun kaynaşması ve birlikte hareket etmesi noktasında örgütlü bir kurum olan Ahi teşkilatının önemli düzeyde katkısı olmuştur. Osmanlı coğrafyasını bir ağ gibi saran

ahi zaviyeleri, faaliyet gösterdikleri bölgelerde bir yaşam felsefesi olarak birlikte ve örgütlü iş yapma kültürünü beslemişlerdir (Akgöz, 2023: 25-40). Ahi yaşam felsefesinin etkili olduğu Eğret köyündeki Hacı İbrahim Zaviyesi de bu anlamda toplumdaki yardımlaşma ve dayanışma ruhunu güçlendirmiştir. Kırsal kesimde iş gücüne olan ihtiyaç dolayısıyla bu ruh daha güçlü bir şekilde tezahür etmiştir. İnsanların kalabalıklar içinde yalnızlaştığı ve birbirine daha az ihtiyaç duyduğu günümüz şartlarında bile Eğret köyünde ihtiyaç duyulan her alanda yardımlaşma ve dayanışmanın güzel örnekleri görülebilmektedir. Düğünler, cenazeler, tarım, hayvancılık ve bayındırlık işleri yardımlaşma ve dayanışma ruhunun gözle görülür bir şekilde yaşandığı alanlardır.

Eski düğünler genellikle Çarşamba günü kadınların çeyiz asmasıyla başlar, birkaç gün çeyiz evi ziyaretleri olur, Cuma akşamından itibaren erkeklerin eğlenceleri başlar, erkek-kız hamamı, çeyiz indirme, çeñiz gaynısı, gelin hazırlama, damat traşı, iki gün süren ziyafetler ve Pazar günü gelin indirmeyle sona ererdi. Bu süreçlerin tamamı eş-dost-akrabanın el birliği ile yürütülürdü. Cenazeye katılımla ilgili yüksek bir hassasiyet vardı. Özellikle harman zamanında bir cenaze olmuşa, köylü cenaze evinin harman işlerini imece usulü yapardı. Koyun kırkımları, imece usulü yapılır, sürü sahibi kırkımcılara genellikle kuzu eti ikram ederdi. Çeşme tamiri gibi hayır işleri de gönüllülük esasına bağlı olarak el birliği ile yapılırdı. Modern zamanlarda şartların ve uygulamaların değişmesiyle her ne kadar eskisi gibi yoğun bir yardımlaşma görülmesine de ihtiyaç duyulan alanlarda eş-dost-akraba yardımlaşmaları halen devam etmektedir. Elbette Türk kültüründe bu tür geleneksel yardımlaşmalar vardır. Ancak örgütsel ve organizasyonel kabiliyetiyle Anadolu Ahiliği/Hacı İbrahim Zaviyesi bu kültürü beslemiş ve şekillendirmiştir.

3.2. İktisadi Yaşama Etkisi

Ahi zaviyeleri, yalnızca eğitim, konaklama ve iaşe hizmeti sunan dinî-tasavvufî sosyal kurumlar değildir; aynı zamanda kurumsal iş ahlakına sahip iktisadî işletmeler niteliğindedir. Bir meslek edinmek ve bu alanda uzmanlaşmak, kazancı yastık altında tutmayarak ekonomiye kazandırmak, yardımlaşmayı esas alıp paylaşmayı teşvik etmek, üretilen ürünlerde kalite standartlarına riayet etmek, piyasaların düzenlenmesi ve denetlenmesine katkı sağlamak, Ahi iş ahlakının temel ilkeleri arasında yer alır. Nitelikli iş gücüne dayalı üretimi, kaliteyi ve toplumsal faydayı esas alan ahiler; hem kazanç elde eden hem de kazancını toplum yararına kullanan yapılarıyla dönemin ekonomisinin önemli dinamiklerinden birini oluşturmuşlardır. Kısaca ifade etmek gerekirse, Ahi teşkilatında işte dürüstlük ve meslekte mükemmellik esas alınmaktaydı (Bakan, 2019: 37–54; Mengütay, 2018: 63–82; Özdincer, 2019: 71–85). Ancak Osmanlı toplumunda yaşanan siyasî, iktisadî ve sosyal gerilemeyle birlikte Ahi teşkilatları da kuruluş felsefelerinden uzaklaşmış ve etkilerini giderek yitirmiştir.

Hacı İbrahim Zaviyesi, eğitim ve konaklama hizmetlerini, bugün “tekke yerleri” olarak bilinen bölgede yer alan çiftlikten elde ettiği gelirle sürdürmüştür. Geniş Eğret köyü arazisi üzerinde, Hacı İbrahim Zaviyesi çiftliğine ek olarak yedi çiftlik daha bulunmaktadır. Eğret köyündeki diğer çiftliklerin yüzölçümü ve ödedikleri vergi miktarlarıyla karşılaştırıldığında, tekke arazilerinin yaklaşık 350–400 dönüm büyüklüğünde olabileceğini anlaşılmaktadır (TT.d. 574 M/106-107). Ayrıca, zaviye bünyesinde bir değirmen ile bir ayakkabı tamircisinin de bulunduğu kayıt altına alınmıştır.

16. yüzyılda Eğret köyü arazisinde yaşayan nüfusun yaklaşık olarak tespit edilmesi, Hacı İbrahim Zaviyesi'nin içinde bulunduğu iktisadî ve içtimaî şartların belirlenmesi açısından önem arz etmektedir. Hacı İbrahim Zaviyesi bünyesindeki nüfusa dair bilgi alınabilen ilk kayıt, H. 983 / M. 1575 tarihli tahrir defteridir. Bu kayıtlara göre zaviyede 27 nefer yer almaktadır. Bunlardan beşi zaviyedar, altısı zaviyedarların çocukları, biri ise zaviye ayakkabı tamircisi olarak kayıtlıdır. Geriye kalan 15 kişinin meslek veya statüsü hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır (TT.d. 1132: 40).

Eğret köyünde yaşayan vergi mükelleflerinin yer aldığı H. 980 / M. 1572 tarihli tahrirde ise toplam 113 nefer kayıtlıdır (TT.d. 154). Bunun yanı sıra, çiftlik kayıtlarını içeren H. 987 / M. 1580 tarihli tahrir defterinde; Eberî çiftliğinde 10, Kassab çiftliğinde 11, Hacı Hamza çiftliğinde 11, Toy Halil çiftliğinde 18,

**Osmanlı Vakıflarının Kırsal Kesimdeki Sosyo-Kültürel ve İktisadi Hayata Etkisi:
Hacı İbrahim Zaviyesi Örneği**

Satılmış çiftliğinde 8, Uruz çiftliğinde 12 ve Egeç çiftliğinde 15 nefer olmak üzere toplam 85 neferin kayıtlı olduğu görülmektedir (TT.d. 574 M: 106–109). Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, köy, zaviye ve çevredeki çiftliklerde toplam 225 neferin kayıtlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu nüfus içinde evli bireyler de dikkate alındığında, 16. yüzyılın sonlarında Eğret köyü arazisi üzerinde 500'ü aşkın kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir.

Çevre köylere kıyasla nüfus yoğunluğunun daha fazla olması, İpek Yolu üzerinde bir konaklama merkezi olarak faaliyet gösteren kervansaray ile Hacı İbrahim Zaviyesi'nin varlığı, Eğret köyüne bölgesel açıdan merkezi bir konum kazandırmıştır. Bu nüfus yoğunluğu ve çevre köylerin de hesaba katılmasıyla birlikte, Eğret köyünde Cuma namazının kılınmasına izin verildiği anlaşılmaktadır.

Böylesine kalabalık bir nüfusun yaşadığı, çevre köylerden insanların Cuma namazı için geldiği ve İpek Yolu üzerinde yer alan bir konaklama merkezinde insanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri bir pazarın bulunması, doğal bir gereklilik olarak değerlendirilebilir. Nitekim Afyonkarahisar merkezine olan uzaklık ve H. 980 / M. 1572 tarihli, 154 numaralı tahrirde Cafer oğlu Cafer'in ihtisab tımarı'na sahip olduğunun belirtilmesi, Eğret köyünde küçük ölçekli de olsa bir pazarın varlığını desteklemektedir. Çünkü kadiya bağlı olarak görev yapan muhtesibin sorumluluğu, toplumsal ahlak kurallarının uygulanmasını sağlamak ve alışverişlerdeki usulsüzlükleri denetlemektir (Kazıcı, 1998: 143–144).

Muhtemelen yöre halkının bir araya geldiği Cuma günlerinde bu pazar kuruluyor; köylüler namazlarını eda ettikten sonra ihtiyaçlarını buradan temin ediyorlardı. Hububat, hayvan, deri, yumurta gibi ihtiyaç fazlası ürünlerin buraya getirilerek satışa sunulduğu anlaşılmaktadır. Eğret pazarının Cuma Camii'nin yakınında bulunması da bu durumun en önemli göstergelerinden biridir (Varlı, 2021-Şubat: "Pazaryeri", "Eğret Pazarı"; 2021-Mart: "Mal Pazarı").

Bunun yanı sıra, köyde terzi, berber, ayakkabı tamircisi, nalbant, koşumcu ve demirci gibi esnaf gruplarının da sürekli veya dönemsel olarak faaliyet gösterdiği görülmektedir. Kuruluşundan itibaren bir esnaf teşkilatı niteliği taşıyan Ahi kültürünün etkisi altında olduğu anlaşılan Hacı İbrahim Zaviyesi'nin, Eğret köyünde helal kazancı, kaliteli üretimi ve dürüst ticareti teşvik ettiği görülmektedir (Varlı, 2022-Mayıs: "Berberler"; 2023-Ağustos: "Esnaf-1 Bakkaliye", "Esnaf-2 Kahveciler"; 2024-Mayıs: "Demirciler", "Eğret'in Toplu Taşıma Tarihi; Dolmuşçular"; 2024-Ağustos: "Terziler", "Samancılar").

Fotoğraf 10: Eğret Pazarı

Ahi kültüründe her mesleğin bir pîri bulunmaktadır. Bu pirlerin bir kısmı peygamberlerden, bir kısmı ise toplumların önde gelen saygın şahsiyetlerinden oluşur. Buna göre çiftçilerin piri Hz. Âdem, çobanların piri Hz. Mûsâ, tüccarların piri Hz. Muhammed, terzilerin piri Hz. İdrîs, marangozların piri Hz. Nûh, demircilerin piri Hz. Dâvûd, berberlerin piri Selmân-ı Fârisî, dericilerin piri ise Ahi Evran'dır. Her mesleğin, pirleri tarafından öğretilmiş kendine özgü bir ilmi ve ahlâkı bulunmaktadır. Ahi, pirinin eridir; yani mensubu olduğu mesleğin piri tarafından ortaya konulan kurallara ve meslek ahlakına kayıtsız şartsız uyan kişidir (Bakan, 2019: 45).

Anıtkaya/Eğret Köyü'nde, her ne kadar günümüzde sayıları azalmış olsa da, geçmişte olduğu gibi bugün de mesleğini ahi ruhu ve kültürüyle icra eden esnaf varlığını sürdürmektedir. Hâlen köyde faaliyet

Selami Kurt

gösteren üç un fabrikasından birinin ismi Ahi Onaylar Un Limited Şirketi'dir. Bu durum, Ahi geleneğinin köyde hâlâ yaşatıldığına bir göstergesidir. Nitekim Hacı İbrahim Zaviyesi'nin de geçmişte bir değirmeni bulunduğu bilinmektedir.

Usta-çırak ilişkisi içinde yetişmiş ve birçok çırak yetiştirmiş olan Anıtkaya Sanayi Sitesi'nin kurucusu Dayıoğlu Vahit Yola, iş disiplini, üretim kalitesi ve meslek ahlakıyla Ahi kültürünün önemli temsilcilerinden biri kabul edilmektedir. Köydeki pek çok yapıda izleri bulunan merhum Yılık Mehmet oğlu Mevlüt ve Süleyman Öztürk ustaların ahşap ve taş işçiliğine ait eserleri bugün dahi ayakta durmakta ve minnetle anılmaktadır. Kardeşleri Tenekeci Hüseyin de köyün önde gelen esnaflarındandır.

Ahi geleneğiyle yetişmiş olan köyün belki de son berberlerinden Böbülerin Ahmet Kabadayı, berberlerin piri Selmân-ı Fârisî'den ve onun ahlâkından bahsederken "Kişi, pirinin eri olmalıdır" sözünü dile getirmiştir. Hâlen köyde berberlik yapan Hüseyin Külte, Ahmet Kabadayı'nın çırağının çırağı olarak bu geleneği sürdürmektedir.

Anıtkaya (Eğret) Köyü'nde sayıları azalmış olsa da, yukarıda adı geçenler gibi mesleğini *ahi ruhuyla* icra eden dürüst çiftçiler, çobanlar ve esnaflar varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Bu kişiler, aslında Hacı İbrahim'in misyonunu yaşatan ve onun manevi mirasının gerçek takipçileri olarak değerlendirilebilir (Onay, 2025; Yola, 2025; Öztürk, 2025; Kabadayı, 2025).

Fotoğraf 11: Berber Ahmet Kabadayı (1-2), Ahi Onaylar Un Fabrikası sahibi İbrahim Onay

Oldukça geniş tarım arazisine, yayla ve çayır alanlarına sahip olan Eğret köyünde tarım ve hayvancılık, başlıca geçim kaynaklarını oluşturmuştur. Bu faaliyetlerin verimli bir şekilde yürütülebilmesi, bazı meslekî ve ahlakî kurallara riayet edilmesini zorunlu kılmıştır. Modern tarım aletlerinin henüz kullanılmadığı klasik dönemlerde çiftçilik büyük ölçüde insan gücüne dayanmakta, meslekî tecrübeler ise babadan oğula uygulamalı olarak aktarılmaktaydı. Bu nedenle, çoğu zaman küçüğünden büyüğüne tüm aile bireyleri üretim sürecine katılır, çalışabilecek durumda olan herkes için bir ucundan tutardı.

Tarım faaliyetleri genellikle Mayıs–Haziran aylarında ot biçimiyle başlar; orak, yolma, deste/tırmık, sap çekme, harman sürme, savurma, çeç çıkarma ve saman çekme gibi aşamalardan geçerek Kasım ayına kadar sürerdi (Varlı, 2021–Haziran: "Orakçı"; 2021–Ağustos: "İşte Harman", "Harman Yelinen", "Sap Çekme", "Saman Çekme"; 2021–Eylül: "Harman Dayanışması"). Uzak ve büyük tarlalarda çalışıldığı dönemlerde, işçiler zaman zaman yatıya kalmak durumunda kalırlardı. Harman kaldırıldıktan sonra bu kez tarla hazırlığı ve ekim süreci başlardı.

Bu süreçte gevşeklik ve tembelliğe yer yoktu. Eğret köyünde "harman, davran demektir" sözü (Varlı, 2021–Temmuz: "Harman Davran") bu anlayışın bir yansımasıdır. Zira gerekli hız ve özen gösterilmediğinde yağmur ve benzeri tabii şartlar üretim sürecini olumsuz etkileyebilir, büyük emeklerin boşa gitmesine

**Osmanlı Vakıflarının Kırsal Kesimdeki Sosyo-Kültürel ve İktisadi Hayata Etkisi:
Hacı İbrahim Zaviyesi Örneği**

neden olabilirdi. Bu nedenle Anıtkaya (Eğret) köyünde uluk (tembel) kişiler makbul sayılmaz, *şahbaz* (çalışkan) kişiler daima takdir edilirdi (Varlı, 2024-Mart: “Ansiklopedik Sözlük”).

Anıtkaya/Eğret köyünde çiftçiler, ot biçimine genellikle gün dönümünden sonraki ilk Cuma günü başlarlardı. Yoğun iş sezonuna mübarek bir günde başlanması, hem bereketin artması hem de çalışmaların kolay ve hayırlı geçmesi dileğiyle yapılan bir gelenektir (Varlı, 2021-Mayıs: “Ot Orakları”).

Hasat zamanı geldiğinde, tarladan ürün toplandıktan sonra kıyıda köşede kalan başaklar dışında birkaç annat mahsul, “kurdun kuşun hakkı” olarak tarlada bırakılırdı. Bu sırada, “Koyup giden nur içinde yatsın, Allah bereket versin. Haydi tarla, hakkını helal et; benden yana helal olsun. Allah taşına, toprağına, kurduna, kuşuna bin bereket versin” şeklinde dualar edilirdi (Varlı, 2021-Ağustos: “Sap Çekme”, “Başşakçı”).

Harmandaki sürme ve savurma işlemleri tamamlandıktan sonra ortaya çıkan çeç/mahsul ilk görenlere göz hakkı olarak ya da hayır toplayanlara Allah hakkı olarak verilirdi (Varlı, 2022-Ekim: “Çeç Üstü”). Aslında bu paylaşım anlayışı, daha tohum ekimi sırasında başlardı. Ekim öncesinde besmele çekilir, “Ya Rabbi, önce kurdun kuşun hakkını ver, sonra bizim hakkımızı” diye dua edilirdi (Koç, 2025).

Sezonun bereketli geçmesi ve tabii afetlerden korunmak amacıyla yapılan toplu dualar ve hatim törenleri de köy yaşamının önemli bir parçasıydı. Özellikle Nisan ayında, yağmurların bol olduğu ve ekinlerin yeşermeye başladığı dönemde, hafız hocalar köy arazisinin sınırlarını dolaşır ve Kur’ân-ı Kerim’i hatmederek “sınır çizme” geleneğini yerine getirirlerdi. Bu etkinlik, toplu dua ile son bulurdu. Ayrıca Hıdırellez kutlamaları çerçevesinde 6 Mayıs’ta İbulak Dağı’nda düzenlenen etkinliklerde kurbanlar kesilir, çeşmeler onarılır ve topluca dua edilirdi (Varlı, 2022-Mart: “Sınır Çizme”).

Tüm bu uygulamalarla birlikte, başkalarının haklarına riayet etmek önemli bir toplumsal ilke olarak benimsenmişti. “An”, “kıran” ve “yol” gibi kamuya ait alanları izinsiz sürenler veya kendi işlerini yaparken başkalarının mahsullerine zarar verenler toplum tarafından hoş karşılanmazdı.

Geniş tarım arazilerine sahip Eğret köyünde, başkalarının hakkına tecavüz etmeden hayvancılık yapmak da oldukça zordu. Hayvanlar otlatılırken yeterli dikkat gösterilmediğinde, başkalarına ait mahsullere zarar verme riski bulunmaktaydı. Sürülerin ekili alanlara zarar vermesi olayına “ziyan”, bu fiili işleyene ise “ziyankâr” denilirdi (Varlı, 2021-Ocak: *Sözlük Z*).

Afyonkarahisar şer’iyye sicilleri/mahkeme kayıtları incelendiğinde, Eğret köyüyle ilgili belgelerde tarım ve hayvancılıkla bağlantılı birkaç küçük nitelikli olay dışında ciddi bir anlaşmazlığa rastlanmamıştır. Bu durum, köyde zarar-ziyan ve hak-hukuk konularında yüksek bir toplumsal hassasiyetin bulunduğuna işaret edebilir. Bununla birlikte, kimi ihlaller yaşanmış olsa da bu tür meselelerin çoğu mahkemeye taşınmadan, köy içinde uzlaşılıyla çözümlenmiş olabilir.

Hacı İbrahim Zaviyesi’nin etkin biçimde faaliyet gösterdiği dönemlerde, zaviyenin Ahi geleneğinden gelen manevi ve ahlaki yapısının, yöre halkının üretkenliğini ve iş ahlakını olumlu yönde etkilediği açıktır. Ancak, siyasî, iktisadî ve sosyal buhranların yoğunlaştığı dönemlerde bu etkinin aynı ölçüde sürdüğünü söylemek doğru olmaz.

Sonuç

Osmanlı vakıf ve Ahi kültürünün etkisi altında şekillenen Afyonkarahisar Merkez’e bağlı Anıtkaya/Eğret köyünde, yaklaşık dört yüzyıl boyunca sahip olduğu vakıf çiftliklerini işleterek elde ettiği gelirle karşılıksız biçimde manevi eğitim ve konaklama hizmetleri sunan Hacı İbrahim Zaviyesi, yöre halkının sosyal, kültürel ve iktisadî gelişimine önemli ölçüde katkı sağlamış, bölgesel ölçekte bir sosyal model ve marka hâline gelmiştir.

Zaviye, her şeyden önce yürüttüğü manevi eğitim faaliyetleriyle İslam’ın insanlığa hayat veren değerlerinin gönüllerde yer etmesini sağlamıştır. Allah, peygamber ve insan sevgisi; alın terinin kutsallığı, insana ve insanlığa hizmetin değeri; hak, adalet, yardımlaşma, dayanışma ve güzel ahlak gibi temel ilkeler bu eğitim anlayışının merkezinde yer almıştır.

Bu uzun soluklu ve uygulamalı eğitim süreci neticesinde, yöre halkının zihninde, gönlünde, dilinde ve günlük yaşamında kök salan bu değerler; kutsal değerlere saygılı, dürüst, yardımsever, paylaşımcı, dünya ve ahiret dengesini kurabilen bir toplumun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu toplumsal yapının en belirgin özellikleri arasında, hak ve adalete bağlılık, misafirperverlik, dayanışma ruhu ve ahlaki duyarlılık yer almaktadır.

Yöre halkının kutsal duygularını yansıtan kavramlar, geleneksel sosyal, kültürel ve iktisadî yaşam içerisindeki çeşitli uygulamalar ile misafir ağırlamak amacıyla inşa edilmiş altmıştan fazla oda, bu etkinin somut göstergeleri olarak değerlendirilebilir.

Hacı İbrahim Zaviyesi, yöre halkına yalnızca emeğin kutsallığını öğretmekle kalmamış, aynı zamanda ihtiyaç fazlasını toplum yararına haralayabilme bilincini de kazandırmıştır. Dünyevileşmenin had safhaya ulaştığı, bireylerin yalnızca kendi konfor alanlarını inşa etmeye çalıştığı ve başkalarına hizmeti bir angarya olarak gördüğü modern zamanlarda, Hacı İbrahim'in öğrettiği değerlere her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyulmaktadır.

Ne yazık ki günümüz modern eğitim kurumları, nesillerin manevî terbiyesi ve kutsal değerlerin aktarımı konusunda yetersiz kalmıştır. Bu durumun en önemli göstergesi, genç nesillerin fuhuş, uyuşturucu ve dijital kumar gibi yıkıcı alışkanlıkların pençesine düşmüş olmasıdır. Toplumlara yozlaştıran ve giderek yok oluşturan bu olumsuzluklar, Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi Anıtkaya/Eğret köyünde de rahatsız edici boyutlara ulaşmıştır.

Eğer gerekli önlemler alınmazsa, Hacı İbrahim'in ektiği insani ve ahlakî değerlerin yerini kısa yoldan zengin olma arzusu, emeksiz kazanç isteği, hız ve haz tutkusu, ahlaki yozlaşma ve madde bağımlılığı alacaktır. Bu durum, toplumun hem maddi hem de manevi anlamda çöküşü anlamına gelir.

Toplumun bu girdaptan kurtulabilmesi ve yeniden dirilişini sağlayabilmesi, ancak Hacı İbrahim Zaviyesi'nin kendi döneminde yaptığı gibi, insani ve ahlaki değerleri güçlendirecek güncel ve uygulanabilir sosyal modellerin geliştirilmesiyle mümkün olacaktır.

**Osmanlı Vakıflarının Kırsal Kesimdeki Sosyo-Kültürel ve İktisadi Hayata Etkisi:
Hacı İbrahim Zaviyesi Örneği**

Kaynakça

- Akbulut, Burcu (2021). XVI. Yüzyılda Batı Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri. Doktora Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi.
- Akgöz, Selami Sedat (2023). "Ahilik ve İmece Modelinin Uygulamalı Modeli". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi*, (12) 34, 25-40.
- Aksakal, Erdi (2019). "Türk Kültüründe Eril Mekan Örneği; Köy Odaları". *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 25 (98), 291-307.
- Ayhan, Betül (2020). XVI. Yüzyıl Zaviye Vakıflarına Göre Kütahya. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.
- Ayva, Aziz (2017). "Türk Kültürü ve Halk Edebiyatında Ahilik". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 163-174.
- Balcı, Deniz (2023). "Türk Devlet Geleneğinde Ahilik Teşkilatı'nın Yeri ve Önemi". *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6 (3), 954-965.
- Bakan, Havvanur, (2019). Örgüt Kültürü ve İş Ahlakı Temelinde Ahilik Kültürünün Günümüz Örgütlerinde Uygulama Düzeyinin Ölçülmesi Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Barkan, Ö. Lütfi (2013). *Vakıflar Dergisinden Seçmeler III, Kolonizatör Türk Dervişleri ve Süleymaniye Camii ve İmareti Muhasebesi (1585-1586)*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay.
- Barkan, Ö. Lütfi (1988). *Hüdavendigâr Vilayeti Tapu Tahrir Defterleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Bayram, Mikail (2016). "Anadolu Ahiliğinin Teşekkülündeki Rolü Açısından Fütüvvet Hareketi ve Tarihi", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (1), 51-73.
- Bulduk, Üçler (2013). *Karahisar-ı Sahib (Afyonkarahisar) Sancağı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Çağatay, Neşet (1990). *Ahilik Nedir*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yay.
- Çandır, Muzaffer-Aydın, Yusuf (2021). "Ahilik Teşkilatının Türk Kültürünün Aktarımındaki Rolü". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (DEÜİFD) Türk Kültürünü Mayalayanlar Özel Sayısı*, 769-785.
- Darı, Abdülhakim Bahadır (2017). *Bir Sosyal Bütünleşme Aracı Olarak Ahilik*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Demir, Galip (2000). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Ahilik*. İstanbul: Ahi Kültürünü Araştırma ve Eğitim Vakfı Yay.
- Dereli, Semiye (2022). *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Ahi Zaviye Vakıfları*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Döğüş, Selahattin (2015). "Osmanlı Beyliği Topraklarında Ahi Zaviyeleri ve Şeyh Ede Balı Meselesi". *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi/OTAM*, (37), 61-86.
- Emecen, Feridun (2013). "Yaya ve Müsellem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. C. 43. İstanbul. 354-356.
- Eravcı, Mustafa (2009). "Klasik Osmanlı Dönemi Afyonkarahisar Üzerine Bir İnceleme". *Sosyal Bilimler Dergisi*, XI (1), 103-113.
- Filiz, Sema (2023). Ahilik Teşkilatı ve Kütahya Tarihinde Ahiliğin İzleri. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi.
- Gölpınarlı, Abbülbaki (2011). *İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Akademik Yay.

- Gönçer, Süleyman (1971). *Afyon İli Tarihi*. C. I. İzmir: Karınca Yayınları.
- Güler, Mustafa (2002). "Ahi Resul Zaviyesi ve Hisarcık'a Ait Belgeler". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, IV (1), 117-130.
- Hoca Sadettin Efendi (1992). *Tâcû't-Tevârîh*. C. II. Haz. İsmet Parmaksızoğlu. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- İlgar, Yusuf (2010). "Afyonkarahisar Din Alimlerinden Cemal Eğretli". *Taşpınar Dergisi*, (5), 20-25.
- İpek, Cemalettin (2025). "Ahilik Teşkilatının Örgütsel Kültürün Temel Unsurları Bağlamında İncelenmesi". *Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi (SEBED)*, 3 (1), 38-56.
- Kafadar, Cemal (1995). *Between two worlds: The construction of the Ottoman state*. Berkeley: University of California Press.
- Kaplan, Muhammed Nur (2025a). *Tekkeler ve Saraylar, Türklerde Süfi-İktidar İlişkisi*. Ankara: İlahiyat Yay.
- Kaplan, Muhammed Nur (2025b). "Osmanlı Tasavvuf Hayatından Bir Portre: Meclis-i Meşâyih Azası Ali Âsım Efendi". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (1), 95-121.
- Kara, Mustafa (2004). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karazeybek, Mustafa (2001). "Afyonkarahisar'da Zaviyeler". *Afyonkarahisar Kütüğü*. C. I. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yay. 415-426.
- Karazeybek, Mustafa (2001). "Afyonkarahisar Vakıfları". *Afyonkarahisar Kütüğü*. C. II. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yay. 257-292.
- Kazıcı, Ziya (1988). "Ahilik". *DİA*. C. 1. İstanbul: 540-542.
- Kazıcı, Ziya (1998). "Hisbe", *DİA*. C. 18. İstanbul. 143-145.
- Kızıler, Hamdi (2015). "Osmanlı Toplumunun Sosyal Dinamiklerinden Ahilik Kurumu". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 408-423.
- Kızıltoprak, Süleyman (2023). "Ahilik Teşkilatını Yaşatan Değerler". *Ahiliği Yeniden Düşünmek*. Edit: Muhammet Enes Kala. Ankara: Yazarlar Birliği Yay. 103-122.
- Köksal, M. Fatih (2015). *Ana Hatlarıyla Türk Ahiliği, Ahilik-Fütüvvet Yazıları*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yay.
- Mengütay, Gökmen (2018). *Türk İslam Medeniyetinde Kalite Anlayışı Açısından Ahilik*. Yüksek Lisans Tezi. Düzce: Düzce Üniversitesi.
- Mete, Zekai (2020). "Muhassıl". *DİA*. C. 31. Ankara. 20-21.
- Oncar, Osman (2016). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Ahiler ve Ahilik Kurumunun Rolü*. Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir: Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Osmanlı Vergi Mevzuatı* (1999). Ankara: Maliye Bakanlığı Yay.
- Özdemir, Gamze (2020). *575 Numaralı Evkaf Defterine Göre Karahisar-ı Sahib Sancağında Vakıflar*. Yüksek Lisans Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdincer, Fatih (2019). *Küresel İktisadi Sorunlar Karşısında Ahilik İktisadı*. Yüksek Lisans Tezi. Burdur: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özerkmen, Necmettin (2004). "Ahiliğin Tarihsel-Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları-Sosyolojik Yaklaşım". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44 (2), 57-78.
- Özköse, Kadir (2011). "Ahilikte Ahlak ve Meslek Eğitimi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XV (2), 5-19.

**Osmanlı Vakıflarının Kırsal Kesimdeki Sosyo-Kültürel ve İktisadi Hayata Etkisi:
Hacı İbrahim Zaviyesi Örneği**

Öztürk, Ferhat (2022). Afyonkarahisar’da Bulunan Kervansarayların Genel Mimari ve Tezyini Özellikleri Üzerine Bir İnceleme. Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, Nazif (1983). *Menşe’i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay.

Sevim, Sezai (2000). “Tahrir Defterlerindeki Muhassıl Deyimi Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıldönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Sempozyumu*. Konya. 219-226.

Süne, Derviş (2018). *Anadolu Selçuklularında Ahilik Teşkilatının Şehir Yönetimine Katkısı ve Günümüze Yansımaları*. Yüksek Lisans Tezi. Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şeker, Mehmet (1993). *İbn Batuta’ya Göre Anadolu’nun Sosyal-Kültürel ve İktisadi Hayatı ile Ahilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Tuncer, Orhan Cezmi (2007). *Anadolu Kervan Yolları*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay.

Uludağ, Süleyman (1996). “Fütüvvet”. *DİA*. C. 13. İstanbul. 261.

Yazıcıoğlu, H. Fikri (1981). *Afyonkarahisar Atasözleri ve Tarihçeleri*, Afyonkarahisar: Türkeli Yay.

Yücer, Hür Mahmut (2023). “Sosyal Sağlık Perspektifinden Ahilik Erkanı: Erdemlere Aidiyet Söylemi”. *Ahiliği Yeniden Düşünmek*. Edit: Muhammet Enes Kala, Ankara: Yazarlar Birliği Yay. 83-101.

Arşiv Belgeleri

Tapu Tahrir Defterleri, 438:158-159; 147: 114; 154: 42-43; 1132: 39-40. 574 M: 106-109; 237: 100-104.

Karahisar-ı Sahib Şer’iyye Sicilleri, 514: 422; 525: 53; 597:657.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Hurufât Defterleri, 1140:266; 1112:142; 1108:49.

Nüfus ve Vatandaşlık Genel Müdürlüğü, 1904 Tarihli Karahisar-ı Sahib Nüfus Defteri.

Nüfus Defterri,1693:7-13.

Sözlü Mülakatlar

Sancak, Ali Osman (2025). 20.01.2025 tarihinde yapılan mülakat.

Sancak, Hilmi (2001). 05. 09. 2001 tarihinde yapılan mülakat.

Kabadaı, Ahmet (2025). 02. 04. 2025 tarihinde yapılan mülakat.

Koç, Aziz (2025). 03. 04. 2025 tarihinde yapılan mülakat.

Yola, Vahit (2025). 05.04.2025 tarihinde yapılan mülakat.

Onay, İbrahim (2025). 04. 04. 2025 tarihinde yapılan mülakat.

Öztürk, Mehmet (2025). 06.04.2025 tarihinde yapılan mülakat.

Dijital Kaynaklar

<https://egretikoy.blogspot.com> :

İbrahim Varlı (2020). "Köy Odası, Soluklan Biraz", "Coğrafi Konum Olarak Eğret", "Tarihi Eğret, Eğreti Tarih", "Eğreti Günlük, Hidrellez Karşılama".

_____ (2021-Ocak). "Tapu Tahrir Defterlerinde Eğret".

_____ (2021-Şubat). "Pazaryeri", "Eğret Pazarı", "1862 Yılında Eğret Köyünde".

_____ (2021-Mart). "Mal Pazarı", "Genel Araç Gereçler", "İleşberlik Aletleri".

_____ (2021-Nisan). "Çayırlar", "Hacı Musa'nın Odada Soygun", "Gorma Odası".

_____ (2021-Mayıs). "Teravih Uğurlama", "Azat".

_____ (2021-Haziran). "Hayır Cemiyeti", "İlbulak Dağı", "Camiden Kilim Çalanlar".

_____ (2021-Temmuz). "Bakkal Yorgo", (2021-Ağustos). "Şenlik", "Odada Helva Çekme".

_____ (2021-Eylül). "Hakçı Hayratçı", "Harman Dayanışması", "Odada Helva Çekme", "Halil İbrahim Bereketi".

_____ (2021-Ekim). "Telve", "Mevlüt".

_____ (2021-Kasım). "Han (Kervansaray)", "Eğret Çayı", "Eski Mezar Taşları".

_____ (2021-Kasım). "Eğret'in Odaları", "Çerçici".

_____ (2022-Nisan). "Hidrellez Temcidi".

_____ (2022-Mayıs). "Berberler".

_____ (2022-Haziran). "Ölüyeri", "Arabın Oğlu", "Kuyudaki Çoban".

_____ (2022-Temmuz). "Bayram Arefeden Başlar", "Ezanla Sela Arası".

_____ (2022-Ağustos). "Paşa Tekkesi", "Yav Hazırlıksız Filan".

_____ (2022-Eylül). "Paşalar", "Öküzüm Ahara Düştü".

_____ (2022-Ekim). "Yemeni Duası", "Çeç Üstü", "Bitmeyen Namaz", "Dene Kuyuları".

_____ (2022-Kasım). "Bızağlık", (2023-Ocak), "Seymanlar", "Sığır Eğleği".

_____ (2023-Nisan). "Eminler".

_____ (2023-Haziran). "Eğret 1826".

_____ (2023-Temmuz). "Eğret 1891", "Kırkikindiler; Cümle Aleme Yarabbi", "Bahçe Güzelleri", "Kız Bitirmek", "Gelingiz".

_____ (2023-Ağustos). "Davul Bile Dengi Dengine", "Davulcu Odası ve Odabaşı", "Düz Oyun", "Esnaf-1 Bakkaliye", "Esnaf-2 Kahveciler".

_____ (2023-Eylül). "Atyarışı Ne ki!","Bazarbaklağısı", "Güveyi Guyma", "At Yarışları", "Gelin İndirme", "Seyir Var", "Gelin Yazma ve Oğlan Kınası", "Çeñizgaynısı", "Düğün Yemeği", "Damat Traşı", "Ağalık Vermeyle...", "Kız Hamamı", "Düğüncüler", "Tefçi Kadın", "Pırtı Atma ve Baş Kınası".

_____ (2023-Ekim). "3 Fotoğraf 1 Çeşme", "Hacianesti ve Konstantin", "Goca Cami".

_____ (2024-Ocak). "Bir Garip Merasim", "Köyümüz Namına Yapılan Yeni Hamam".

_____ (2024-Ocak). "Medrese".

**Osmanlı Vakıflarının Kırsal Kesimdeki Sosyo-Kültürel ve İktisadi Hayata Etkisi:
Hacı İbrahim Zaviyesi Örneği**

- _____ (2024-Mart). "Top Patladı", "O Kapı".
- _____ (2024-Nisan). "Aygırhane", "Hidrellez 2024".
- _____ (2024-Mayıs). "Demirciler", "Eğret'in Toplu Taşıma Tarihi; Dolmuşçular", "Cuma Camisi", "Eğret Han", "Yarım Asır Sonra".
- _____ (2024-Haziran). "Aşiret Yörükleri", "İblak Etekleri", "Almalı Suyu", "Efsane".
- _____ (2024-Ağustos). "Daştarla", "Terziler", "Samancılar".
- _____ (2024-Eylül). "Galipbey Caddesi".
- _____ (2024-Ekim). "Yörük Çeşmesi", "Maldepesi", "Devşirme Malzeme".
- _____ (2024-Kasım). "Hacı Uğurlama", (2024-Aralık). "Yoldakinin Duası", "Hayret", "Çay (Çamaşırhane)", "Güç Gösterileri".
- _____ (2025-Şubat). "Hacıların Oda".
- _____ (2025-Temmuz). "Eğret 1767".